

**T.C.**  
**İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**ULUSLARARSI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**  
**ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**DÜNDEN BUGÜNE FIRAT-DİCLE BAĞLAMINDA**  
**TÜRKİYE'NİN GÜNEY KOMŞULARI İLE SU**  
**SORUNU**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Fatma Betül ŞENGÜL**  
**1150Y81102**

**İstanbul, Ocak 2014**

**T.C.**  
**İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**ULUSLARARSI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**  
**ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**DÜNDEN BUGÜNE FIRAT-DİCLE BAĞLAMINDA**  
**TÜRKİYE’NİN GÜNEY KOMŞULARI İLE SU**  
**SORUNU**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Fatma Betül ŞENGÜL**  
**1150Y81102**

**Danışman: Prof. Dr. Mim Kemal Öke**

**İstanbul, Ocak 2014**

**T.C.**  
**İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ONAY SAYFASI**

**Yüksek lisans öğrencisi Fatma Betül Şengül'ün “Dünden Bugüne Fırat-Dicle Bağlamında Türkiye'nin Güney Komşuları İle Su Sorunu ” konulu tez çalışması jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Tezi olarak ( oybirliği □ / oyçokluğu □ ) ile başarılı bulunmuştur.**

	<b>Ad - Soyad</b>	<b>İmza</b>
<b>Tez Danışmanı :</b>	.....	.....
<b>Jüri Üyesi :</b>	.....	.....
<b>Jüri Üyesi :</b>	.....	.....

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

## ÖZET

Su kıt bir kaynak olmakla beraber tarihsel süreç içerisinde her zaman siyasi ve politik bir güç unsuru olarak kullanılmıştır. “Sınır aşan sular” ve “Sınır oluşturan sular” ise son yıllarda uluslararası ilişkilerin önemli bir konusu durumuna gelmiştir.

Sınıraşan sular kapsamında Türkiye'nin Fırat - Dicle nehirlerinin, Türkiye – Irak-Suriye ilişkilerini incelemektir. Bu çalışmanın çıkış amacı sınıraşan sular politikasının sadece dünya gündeminde Ortadoğu olarak işaret edilerek bu bölge çerçevesinde değil stratejik boyutta dünyanın değişik bölgelerinde yer almasından kaynaklanmıştır. Sınıraşan su politikasının dünya çerçevesinde kabul gördüğü ve batılı otoritelerde bu konunun uluslararası hukuk çerçevesinde yer alan kurallar ve teamüller çerçevesinde değerlendirilmesini kabul etmiştir. Sınır aşan sınır oluşturan sulara ilişkin uluslararası hukuki durumlar ve yaptırımlar ve Türkiye dışında seyr eden önemli su sorunlarına yer verilmiştir.

Uluslararası ilişkiler alanında konu değerlendirilmiş daha sona küresel boyuttaki tavsiyeleri incelenmiştir. Ekonomik ve coğrafi olarak suyun yapılanmasından girilerek dünya literatüründe yer alan ve dünya devletlerin kabul ettiği ortak kavramlar üzerinde durulmuştur. Dünya gündemine oturan suyun en fazla sorun olarak yaşandığı ve su kıtlığının fazla olduğu Ortadoğu Bölgesi'ne ve bölgedeki nehirlerle dikkat çekilmiş ve bölgede yer alan Türkiye-Suriye ve Irak'ın tezlerine, politikalarına yer verilmiştir.

Sonuç olarak su politik bir silah olarak kullanılmakta ve bölgedeki güvensizlik, siyasi istikrarsızlık ve hukuksal bağlamdaki belirsizlikler bunu etkilemektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Türkiye, Suriye, Irak, Ortadoğu, Fırat, Dicle, Sınıraşan Su

## **ABSTRACT**

As a scarce resource, water have been always used as a political force always in the historical process. “Transboundary waters” and “waters which form boundry” have become an important issue in the international relations.

In context of transboundary waters, the effect of the Turkey’s Firat-Dicle rivers on Turkey- Iraq and Syria relations is examined. The purpose of this study is to demonstrate that transboundary water policy is not only on Middle East in the World agenda but also takes place in different regions of the world with its strategic dimension. Transboundary water policy has World wide recognition and also Western authorities have agreed to be evaluated these issues in the framework of international law, customs and practice. The international legal status and sanctions regarding transboundary waters and the waters forming the border and major water problems realized out of Turkey are included in this study.

Issues have been evaluated in the field of international relations and opinions which are global level have been examined. Starting from economic and geographic importance of the water, common concepts in the international literature has been emphasized. Sitting on the agenda of the world, most trouble where there is water and water shortages in the Middle East Region and was more drawn to the river in the region located in the region between Turkey and Syria, and Iraq's thesis, policies are included.

As a result of water being used as a political weapon and the insecurity in the region, political instability and uncertainty in the legal context affects it.

**Key Words:** Turkey, Syria, İraq, Middle-East, Firat,Dicle, Transboundary Water

# İÇİNDEKİLER

## İçindekiler

ÖZET .....	5
ABSTRACT.....	6
İÇİNDEKİLER .....	7
ŞEKİLLER LİSTESİ .....	10
HARİTALAR LİSTESİ .....	11
KISALTMALAR.....	12
GİRİŞ .....	2
I. BÖLÜM.....	4
1.1.ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SU SORUNU .....	4
1.2. KÜRESEL ÖLÇEKTE SU SORUNU .....	6
1.2.1.Nehir Havza Yönetimi ve Örgütlenmesine Gidilmesi .....	7
1.2.2.Su Talep Yönetimi .....	7
1.3. COĞRAFİ VE EKONOMİK GÜÇ KAYNAĞI SU .....	8
1.4.GENEL KAVRAMLAR.....	13
1.4.1.Suyu Temel Alan Kavramlar .....	13
1.4.1.1 Ulusal Akarsu.....	13
1.4.1.2. Uluslararası Akarsu.....	13
1.4.1.3. Ortak Sular .....	14
1.4.1.4. Sınırşan Sular .....	14
1.5. ORTADOĞUDA SU .....	15
1.5.1. Ortadoğu Su Meselesine Genel Bakış.....	15
1.5.2. ORTADOĞUDA – SU – SAVAŞ .....	17
1.6. ORTADOĞUDA SU KAYNAKLARI ve SU MESELELERİ.....	20
1.6.1. FIRAT ve DİCLE HAVZASI .....	20
1.6.1.1. Fırat Nehri .....	20

1.6.1.2. Dicle Nehri.....	22	
1.6.2. Asi Nehri ve Meselesi .....	25	
1.6.3. Ürdün Nehri ve Meselesi .....	26	
1.6.4. Litani Nehri ve Meselesi .....	27	
1.6.5. Nil Nehri ve Meselesi.....	28	
<b>II. BÖLÜM</b>		
<b>SINIRAŞAN VE SINIR OLUŞTURAN SULARA İLİŞKİN ULUSLARARASI HUKUKİ DURUMLAR.....</b>	<b>30</b>	
2.1. ULUSLARARASI SU HUKUKU .....	30	
2.2. SINIRAŞAN SULARIN KULLANIMINA YÖNELİK TEMEL DOKTRİNLER .....	33	
2.2.1. Mutlak Ülke Egemenliği (Harmon) Doktrini.....	33	
2.2.2. Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini .....	34	
2.2.3. Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini.....	35	
2.2.4. Adil Kullanım (Hakkaniyete Uygun) Doktrini .....	36	
2.3. TÜRKİYE DIŞINDAKİ TARİH BOYUNCA SEYR EDEN SU SORUNLARI .....	37	
2.3.1. ABD ve MEKSİKA ARASINDAKİ RİO GRANDE NEHRİ SORUNU .....	37	
2.3.2. MİSİR ve SUDAN ARASINDA NİL NEHRİ SORUNU .....	38	
2.3.3. BANGLADEŞ ve HİNDİSTAN ARASINDA GANJ NEHRİ SORUNU .....	40	
2.3.4. SENQU / ORANJ LESOTHO KRALLIĞI ve GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ SU SORUNU .....	41	
2.3.5. KOMATİ NEHRİ ÜZERİNDEKİ SWAZİLİND ve GÜNEY AFRİKA ARASINDAKİ SU SORUNU .....	42	
2.3.6. MEKSİKA ve GUATEMALA ARASINDAKİ SU SORUNU .....	42	
<b>III. BÖLÜM .....</b>		<b>43</b>
<b>SINIRAŞAN VE SINIR OLUŞTURAN SULARIN ULUSAL, SİYASAL VE DİPLOMATİK SORUNLARI.....</b>	<b>43</b>	
<b>IV. BÖLÜM .....</b>		<b>45</b>
<b>HAVZA ÜLKELERİNİN SU SORUNLARI VE POLİTİKALARI TÜRKİYE, SURİYE ve İRAK.....</b>	<b>45</b>	
4.1. SURİYE’NİN TEZLERİ VE POLİTİKALARI.....	46	
4.2. İRAK’IN TEZLERİ VE POLİTİKALARI .....	49	
4.3. TÜRKİYE’NİN TEZLERİ VE POLİTİKALARI.....	52	
4.5. ORTADOĞUDA SU MESELESİNE TÜRKİYE’NİN ÇÖZÜM ARAYIŞLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ .....	54	
4.5.1. Türkiye’nin Projeleri.....	55	



4.5.1.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP).....	55
4.5.1.2. Sürdürülebilir Kalkınma.....	58
4.5.1.3. Kıbrıs Barış Suyu Projesi.....	59
4.5.1.4. Barış Suyu Projesi.....	61
4.5.1.5. Manavgat Suyu Projesi .....	61
V. BÖLÜM .....	63
SINIRI AŞAN SULAR VE KULLANIMI KONUSUNDAKİ DÜZENLEME ÇALIŞMALARI .....	63
5.1. ULUSLARARASI HUKUK DERNEĞİ (UHD) (International Law Association) .....	64
5.2. ULUSLARARASI HUKUK KOMİSYONU (UHK) .....	64
5.3. BM/ AVRUPA EKONOMİK KOMİSYONU'NUN ÇALIŞMALARI.....	66
5. 4. SUYUN YAŞAM HAKKI OLARAK TANIMLANMASI YÖNÜNDEKİ GELİŞMELER.....	67
5.4.1. STOKHOLM DEKLARASYONU (1972) .....	67
5.4.2. YEREL YÖNETİMLER EVRENSEL BİLDİRGESİ (1985).....	67
5.4.3. RİO DEKLARASYONU (1992).....	68
5.4.4. YEREL GÜNDEM 21 .....	70
5.4.5. AARHUS KONVANSİYONU (1998) .....	70
5.4.6. SU ÇEVRE DİREKTİFİ (SÇD) (2000).....	71
5.4.7. ALTERNATİF SU FORUMLARI.....	71
SONUÇ .....	73
KAYNAKÇA.....	75

## ŞEKİLLER LİSTESİ

	<b>Sayfa No.</b>
<b>Şekil 1.</b> Su Dağılımı .....	22
<b>Şekil 2.</b> Bölgede Kişi Başına Düşen Ortalama Yıllık Su Miktarı .....	18
<b>Şekil 3.</b> Fırat Nehri Su Potansiyeli ve Su Kullanımı .....	19
<b>Şekil 4.</b> Dicle Nehri Su Potansiyeli ve Su Kullanımı .....	22
<b>Şekil 5.</b> Tasarlanan Tüm Projelerin Gerçekleşmesi Durumunda Türkiye, Suriye ve Irak'ın Fırat – Dicle Havzasından Toplam Yıllık Ortalama Su Tüketimleri .....	22

## HARİTALAR LİSTESİ

	<b>Sayfa No.</b>
<b>Harita 1.</b> Ortadoğu Haritası .....	15
<b>Harita 2.</b> Fırat Nehri Haritası.....	20
<b>Harita 3.</b> Dicle Nehri .....	21
<b>Harita 4.</b> Kıbrıs Barış Suyu Haritası.....	60

## **KISALTMALAR**

<b>a.g.e</b>	: Adı geçen eser
<b>AB</b>	: Avrupa Birliği
<b>GAP</b>	: Güneydoğu Anadolu Projesi
<b>BM</b>	: Birleşmiş Milletler
<b>UAD</b>	: Uluslararası Adalet Divanı
<b>UHD</b>	: Uluslararası Hukuk Derneği
<b>UHK</b>	: Uluslararası Hukuk Komisyonu
<b>DSİ</b>	: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
<b>DPT</b>	: Devlet Planlama Teşkilatı
<b>K.K.T.C</b>	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
<b>FAO</b>	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım rgt
<b>AEK</b>	: Avrupa Ekonomik Komisyonu
<b>SD</b>	: Su evre Direktifi
<b>BM-AEK</b>	: Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu

## GİRİŞ

Dünya yüzeyinin yüzde 70'i sudur. Mevcut olan bu su miktarının yüzde 97,5'i okyanuslar ve denizlerde tuzlu su olarak yer almaktadır. Geriye kalan yüzde 2,5'lik miktar ise tatlı sudur. Bu miktar ise dünya yüzeyinde eşit olarak dağılmamıştır. Dünyada bazı bölgeleri su bolluğu yaşarken, bazı bölgelerinde ise gün geçtikçe artan bir su sıkıntısı gözlenmektedir. Değişken yeryüzü şekilleri nedeniyle birçok iklim türünün etkisi altında olan Türkiye, içinde yer aldığı iklim kuşağı nedeniyle meteorolojik değişiklikler yaşamaktadır.

Dünya üzerinde nüfus artışı ile beraber doğru orantılı olarak artan su tüketimi de mevcuttur. Endüstrileşme ve hızla artan şehirleşmenin yanı sıra bilinçsiz bir şekilde tüketilen su önümüzdeki 20-25 yıl içerisinde birçok bölgede sıkıntı yaratacağı ve bir savaş stratejisine dönüşeceği sinyallerini vermektedir. Birleşmiş Milletler bu konuya daha fazla dikkat çekerek bölgesel ve ulusal örgütlenmeye giderek konuyu gündeminin en üst sıralarına taşımıştır.

Coğrafi yapılanmasından dolayı nehirler her zaman kendi ülkelerinde doğup kendi ülkelerine akmamaktadır. Yön değiştirip farklı ülkelere yol almakta veya iki ülke arasında sınır oluşturmaktadır. Meriç ve Asi nehrinin yanı sıra uygarlıkların en güzeli olan Mezopotamya bölgesinde kurulan Fırat ve Dicle Havzası da bunlardan biridir.

Bu iki nehir ülkeler arasında kullanım açısından ihtilafa düşmektedir. Eşit olmayan dağılım ve siyasi konjonktür iki nehrin kullanımında ulusal ve uluslararası anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Bu anlaşmazlıklara çözüm arayan uluslararası hukuk çalışmaları yapmaya başlamıştır.

Sorunun en yoğun olarak yaşandığı, krizin en üst seviyelerde yaşanacağı beklenen ve su yönünden fakir bölge Ortadoğu'dur. Bu bölge içerisinde yer alan Türkiye'nin topraklarından doğan nehirlerinden dolayı bu sürecin içerisinde yer almaktadır. BM'nin hazırladığı bir raporda 2040 yılında Suriye ve Irak'ın Türkiye'ye savaş açacağı varsayımı bahsedilmektedir. İşte bu konunun gündeme gelmesinden dolayı sınır aşan sular konusunda "Uluslararası Su Hukuku", "Ulusal Sular", "Sınır Aşan Sular" gibi

kavramlar dünya literatürüne girmiştir. Fırat ve Dicle'nin ortak mevcut ülkeler arasında su kıtlığına girmeden mevcut kaynakları en verimli şekilde kullanarak politikalar üretmek zorundadır.

İncelememizin ilk bölümünde Uluslararası İlişkiler ve küresel ölçekte de su sorununa değinildikten sonra suyun coğrafi ve ekonomik olarak gücü belirtilmiştir.

Su ile ilgili temel kavramların tanıtımdan sonra son yıllarda uluslararası ilişkilerin sorunun ana merkezi olan Ortadoğu'daki su sorununa ve su kaynakları üzerindeki meselelere yer verilmiştir. Sınır aşan ve sınır oluşturan suların uluslararası hukuk açısından değerlendirilmiştir. Su sorunun sadece Ortadoğu da olmayıp dünya üzerinde var olduğuna dikkat çekerek araştırmalar yapılmıştır.

Türkiye'nin Güney komşuları bağlamında Fırat ve Dicle nehirlerinin Suriye ve Irak ile ilişkileri, politikalarına ve tezlerine yer verilmiştir. Bu bağlamda uluslararası hukuktaki yeri ve bağlayıcı kurallarına yer verilip Fırat ve Dicle üzerindeki projeler hakkında bilgi verilmiştir.

Bu çalışmam da suyun insanlık tarihi için öneminden, hukuksal alanına ve çözüm arayışlarına kadar yer verilerek konuyu en biçimde sunmak için çaba sarf edilmiştir.

## I. BÖLÜM

### 1.1.ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SU SORUNU

Uygarlığın gelişimi ile ilişki halinde olan su, insanlar ve toplumlar için yaşamsal bir öneme sahiptir. Tarih boyunca insanlığın hayat kaynağı olan su, dünya üzerinde bölgesel değil de artık küresel bir sorun oluşturmaktadır. Suyu dünya kamuoyunun dikkatinin ilgisinin giderek artmasının sebebi nüfus, hızlı şehirleşme, iklim değişikliği ve sanayileşmeyle beraber suya olan ihtiyaç arttırmıştır. İkamesi mümkün olmayan bu kaynağa önümüzdeki 20- 25 yıl içerisinde stratejik olarak fazlasıyla ihtiyaç duyulacaktır. Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğine baktığımızda damgasını vuran kuraklık çeşitli bölgelerde belirgin hal almaya başlamıştır. Ekolojik dengenin değişmesiyle ve dünya çapında su kaynaklarının kirlenmesi, su kıtlığı gibi sorunlarına temiz içme suyu sıkıntısını da eklemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin artan nüfus ile beraber suya olan talep doğru orantılı artmıştır. Su kaynakları ile bu kaynakların devamlılıklarını sağlayan ekosistemler; kirlenmelerin, arazi kullanımlarının yanlışlığı ve iklim değişiklikleri ile beraber tehdit altındadır.<sup>1</sup>

Dünya tarihine göz attığımızda güç unsurlarının dengesini belirleyen su, hayati ve stratejik konumunu korumakta ve önümüzdeki yıllarda farklı politikalar uygulanmadıkça büyük bir sorun teşkil edecektir. Dünyanın birçok bölgesinde sınıraşan sular ve uluslararası sularla ilgili çeşitli uyuşmazlıklar mevcuttur. Bu uyuşmazlıkların ana sebebi havzaların değişik özellikleri ve ilgili ülkelerin jeo-politik konumları itibariyle farklı nitelikteki olmaları ve taraf ülkeler arasındaki hangi ölçütlere göre tahsis edileceğidir.

Su bölgesel olmakla beraber ülkeler arasında devam etmektedir. Hindistan – Bangladeş, ABD – Meksika, Meksika – Guatemala, Lesotho Krallığı – Güney Afrika Cumhuriyeti – Swaziland dır. Su sorununun en fazla yaşandığı Ortadoğu da ise petrolden daha kıymetli

---

<sup>1</sup> Sevgi Batuk, **Ortadoğu`da Su Sorunu; Suyu Gelen Savaş, Suyu Karşı Barış**, İstanbul Üniversitesi, S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995

olan su uluslararası sular ve yeraltı sularını kapsayacak biçimde birbirlerinin çıkarlarını gözetmeksizin sonu gelmeyen bir yarış içine girmişlerdir.

İnsanlığın geleceği açısından çok büyük önem arz eden tatlı su kaynaklarının daha etkin kullanımı için uluslararası bir koordinasyon mekanizmasının oluşturularak ve bölgesel baz da uygulamaların başlatılması için Dünya Bankası ve Avrupa ülkelerinin finansman desteğiyle dünya üzerinde adil su kullanımı bilincini geliştirmek için her düzeyde etkili kararların alınması ile su varlığının korunması, geliştirilmesi, planlanması ve küresel sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla gerektiğinde siyasi taahhütler gerçekleştirilmesi için Dünya Su Konseyi kurulmuştur.

BM de kurulan dünyanın su sorununun çözümünü hedef alan komisyonun raporunda halen 29 ülkede 450 milyon insanın su sıkıntısı çektiği, bu sıkıntısını 2025 yılına kadar, 45-50 ülkede 2.3 milyar insanı etkileyeceği ileri sürülmektedir. Raporla dünya nüfusunun 3'te 2'sinin yaşadığı bölgelere, tüm dünyaya yağın yağmurların 4'te 1'inin düştüğü de belirtilmektedir.<sup>2</sup>

Uluslararası sular üzerindeki paylaşımında gözetilecek hala tam olarak belirlenmese de kuralların çoğu suya hâkim olmaktan ziyade su taşımacılığı gibi alanlar üzerine çalışmalar yapılmıştır. Uluslararası hukukun temel kaynaklarına baktığımız da dünya devletlerini bağlayacak kesin kurallar mevcut değildir. Teamül olarak ise ortak suya kıyıdaş olan ülkelerin sudan yararlanma haklarının bulunduğudır. Birden fazla devletin ülkelerinden geçen nehirlerden faydalanması usullerinde diğer devletlere zarar verici davranışlardan kaçınması gerekmektedir<sup>3</sup>. Bir bölgede doğup yine o bölgede denize dökülen nehir yoktur. Bu esasa dayanarak paylaşılabilen sular konusu siyasi bir kriz yaratmaktadır.

Dünya üzerinde su sıkıntısı yaşayan bölgeler bulunmaktadır. Fakat problemin dünya gündemine taşınan ve yoğun olarak yaşanan bölgelerden biri olan Ortadoğu bölgesinin içinden çıkılmaz bir duruma gelmesinin tarihçesi ise I.Dünya Savaşından sonra çizilen Ortadoğu sınırlarından kaynaklanmaktadır. Çizilen bu sınırlara göre su ve petrolün tek bir güç elinden yönetilmesi esasına dayandırılmaktadır.

---

<sup>2</sup> <http://www.cine-tarim.com.tr/dergi/arsiv47/sektorel03.htm> Erişim: 14.03.2013

<sup>3</sup> Aziz Koluman , **Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri**, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları,2003,s.8



Bölgenin hassasiyetini ve bu gücü elinde bulundurmak isteyen ülkeleri de göz önünde bulundurarak su sadece bölge dışı ülkeler değil bölge devletleri tarafından da politika aracı olarak kullanılmaktadır. Fırat ve Dicle nehirlerinden dolayı Türkiye ile sorun yaşayan Suriye ve Irak siyasal silah olarak Türkiye'yi uluslararası alanda siyasi bakımından zayıf duruma düşürmeye çalışmaktadır. Atatürk Barajı dolumu esnasında Suriye ve Irak Türkiye'ye karşı ortak hareket ederek tavır almışlardır. Türkiye'nin titizlikle takip ettiği Güneydoğu Anadolu Projesi'ne (GAP) taraflarca Türkiye'ye elde edeceği faydalar için muhalefet etmektedir. Bu tutum Körfez Savaşında da sürmüştür.

Su da yaşamın kaynağı olması sebebiyle bir politika aracı olarak kullanılarak ülkeler arasında bir strateji unsuru olarak kullanılmaktadır.

## 1.2. KÜRESEL ÖLÇEKTE SU SORUNU

Rekabetçi piyasa ekonomisinin küreselleşmesi, ivme kazanan endüstri, tarım ve hizmet faaliyetleri, artan dünya nüfusu ve nüfusun giderek büyüyen bir oranda kentleşmesi ve giderek daha fazla su ve enerji tüketmeye dayalı yaşam biçimlerinin şekillenmesi ile beraber ve bu insan faaliyetlerine bağlı değişimlerle dünyanın su kaynakları üzerinde yarattığı baskı ile beraberinde su kaynakları hızla tükenmektedir.

Su kaynaklarının hızla tükenmesi, suyun hem günümüz toplumları ile gelecek nesiller arasında adaletsiz paylaşımın nesnesi olmasının önünü açmaktadır.

Yetersiz olan su kaynakların kirlenmesi insanlar ve diğer canlılar üzerinde farklı derecelerde hissedilmekte ve suyun tükenmesi, kirlenmesi de gün geçtikçe artmasıyla tüm bireyler ve tüm toplumlar etkilenmektedir. Fakat güç sahibi olan bireyler ise ve toplumlar bu durumdan daha az etkilenmektedir.<sup>4</sup>

Günümüzde varılan aşama itibariyle, küresel su politikasının başlıca üç özelliği vardır. Bunlardan öncelikli olarak havza yönetimi sisteminin kurulması; ikincisi suyun arza göre kamu eliyle değil, talebe göre sermaye eliyle yönetimi; üçüncüsü ise su ve kaynaklarının küresel serbest ticaret kapsamına alınmasıdır.<sup>5</sup>

---

<sup>4</sup> İlhan Akgün, **Yeni Bir Su Politikasına Doğru**, İstanbul: 2011, Aralık, s.7

<sup>5</sup> Dursun Yıldız, **USİAD Su Raporu**, 2007,s.98

### **1.2.1.Nehir Havza Yönetimi ve Örgütlenmesine Gidilmesi**

Rio Sözleşmeleri, Gündem 21 Belgesi, Uluslararası Su Yollarının Denizcilik Dışı Kullanımı Sözleşmesi, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu ve Suyolu Sistemlerinin Ortak Kullanımı Protokolü gibi uluslararası belgelerin metinlerinde nehir havzası temelinde örgütlenme gündeme gelmiş; sorunların çözümleri için kamu ve özel sektörün bir araya getirildiği 'karma' yönetim modellerin geliştirilmesi formüle edilmiştir.

Küresel politikaya göre, su anlaşmazlıklarını çözüme yaklaştıracak yaklaşım Havza Yönetimidir. Buradaki dikkat çeken önemli konu ise nehirlerin farklı egemen devletler arasında paylaşılmasıdır. Diğer bir konu ise egemen devletler ile bölünmüş olan havzalarda farklı siyasal ve idari yapılanmalara gidilmiştir. İşte bunların birbirine uyumlu hale getirilmesi güçlükler sergilemektedir.

Havza yönetiminde yalnızca nehir çevresindeki devletlerin değil aynı zamanda buradan çıkar sahibi olan firmalarında de yer almaları gereken bir modeldir. Fakat devletlerin dışında, firmaların havza yönetiminde yer almalarının diğer ülkelere kabul ettirilmesi bir hayli güç görünmektedir. Küresel su politikasına göre havza yönetimi ile beraber su sorununa ışık tutacağı savunulmaktadır.

Havza yönetimine göre küresel politikalar açısından katılımcılığı ön plana alarak, toprak sahiplerini ve firmalarında kamu otoritesinden yararlanma gücüne sahip olma anlamına gelmektedir. Küresel politikalarla yönlendirilen havza yönetiminde kamu gücünü yerli ya da yabancı sermaye kesimine açmak ya da devretmek olabilmektedir.

### **1.2.2.Su Talep Yönetimi**

Küresel su politikası göre su kaynaklarının yönetiminde arz yönetimi yerine talep yönetiminin tercih edilmesini öngörmektedir. Su talep yönetiminin yerleştirilmesi ve uygulama alanlarının genişletilmesi için modellerin geliştirilmesi ve dünyada etkili olacak biçimde tanıtılması ve bu çalışmaları teşvik edecek mali kaynakların ayrılmasını gerekli görülmektedir.

Su talep yönetimi ile suyun her yönü ile bir ticari mal haline getirilmesine olanak tanıyacak bir sistemi ortaya çıkartır. Su talep yönetimine göre su, piyasa fiyat tarifesine göre belirlenir. Su mülkiyeti ve kullanım hakları, özel mülkiyet konusu olarak yeniden düzenlenir. Tarımsal sulamada, belediye içme ve kullanma suyunda su işletmeciliği özelleştirilir. Bu şekilde kamunun elinde olan yönetilemeyen işler özel sektörün elinde daha verimli hale gelecektir..

Su talep yönetiminin temelinde su kaynaklarının özel mülkiyet haline getirilmesi, işletmeciliği ve alt yapı sistemlerinin özelleştirilmesi yatmaktadır.

### 1.3. COĞRAFİ VE EKONOMİK GÜÇ KAYNAĞI SU

Yeryüzü üzerinde su kaynakları orantılı olarak dağılmamıştır. İnsani tüketime yetişmeyen ve artan talep ile birlikte ulusal su kaynakları tümüyle tüketilmektedir. Su tüketimi, dünya nüfus artışının iki katı olarak artmaktadır.<sup>6</sup> BM'nin WorldPop 2300 final raporuna göre 2025 yılında dünya nüfusu tahminen 8,3 milyar olacaktır.<sup>7</sup> Su ekonomik ve sosyal bir değeri olan kaynaktır. Stratejik bir kaynak olarak petrolün yerini alacaktır. Gelecekte ortaya çıkaracağı sonuçlar göz önüne alınırsa petrol gibi bir kıt kaynak olma yolundadır. Azalan kaynaklar insanlığın diğerine karşı silah olarak kullanabileceği bir güç unsurudur. Su hızlı bir şekilde azalmakla beraber ve insanlığın ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir.

Su kaynaklarının her geçen gün daha da kıymetlendiği dünyamızda, yaklaşık 1 milyar kişinin su kaynaklarına ulaşmakta zorluk çektiği; 2,5 milyar insanın ise yetersiz su kullanımının sebep olduğu sağlıksız şartlar altında yaşamını sürdürdüğü bilinmektedir. İnsanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için en temel madde olan suyun, aynı zamanda ülke ekonomilerinin gelişimi ve çevrenin korunması açısından da hayati bir önemi bulunmaktadır.

Aslında suyun hayatımızdaki öneminin şekillenmesindeki en önemli etken, suyun alternatifsizliği veya ikamesi olmamasıdır.. Özellikle 20. yüzyılda stratejik bir enerji kaynağı olarak önem kazanan petrol bile alternatif enerji kaynakları ile ikame

<sup>6</sup> [http://www.unwater.org/statistics\\_use.html](http://www.unwater.org/statistics_use.html) Erişim Tarihi: 04.01.2014

<sup>7</sup> <http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=3910> Erişim Tarihi: 17.03.2013

edilebilirken, suyun ikamesinin bulunamadığı görülmektedir. Dünyanın artan nüfusuna karşılık su kaynaklarının endüstriyel ve evsel atıklar ile hızlı bir şekilde kirletilmesi, kaliteli ve kullanılabilir suyun ihtiyaçları karşılamaktan giderek uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle zengin kaynaklara sahip olan ülkelerin, ekonomik ve stratejik bir koz olarak algıladıkları su, barış ve işbirliğine sebep teşkil etmesi ile birlikte, potansiyel savaş tehlikesini de gündemde tutmaktadır.

Su, iç çekişmelerin hiçbir zaman eksik olmadığı, büyük güçlerin entrikalarının sürekli olarak sahnelendiği Ortadoğu'da, her geçen gün daha da fazla önem kazanmıştır. Bilim adamlarının tespitine göre dünyada 26 adet su yoksulu ülkeden 9'u Ortadoğu'da bulunmaktadır. Geleceğe yönelik öngörüler ise, bölgenin 2025 yılında nüfusunu ikiye katlayarak 600 milyona ulaşacağı ve suyun stratejik öneminin giderek artacağı yönündedir. Bu nedenle bölgede yegane su kaynaklarına sahip olması nedeniyle suların kullanımında belirleyici role sahip olan Türkiye, gelecekte daha yoğun biçimde yaşanacak sorunun tam da merkezinde yer almaktadır. Aslında suyun taşıdığı önemin şekillenmesindeki en önemli etken, suyun alternatifsizliğidir. Özellikle 20. yüzyılda stratejik bir enerji kaynağı olarak önem kazanan petrol bile alternatif enerji kaynakları ile ikame edilebilirken, suyun alternatifinin bulunamadığı görülmektedir. Dünyanın artan nüfusuna karşılık su kaynaklarının kirletilmesi ve suyun ekonomik olarak kullanılmaması, özellikle çevre kirliliğine neden olan endüstriyel ve evsel atıklar ile hızlı yapılaşma, kaliteli ve kullanılabilir suyun ihtiyaçları karşılamaktan giderek uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle zengin kaynaklara sahip olan ülkelerin, ekonomik ve stratejik bir koz olarak algıladıkları su, barış ve işbirliğine sebep teşkil etmesi ile birlikte, potansiyel savaş tehlikesini de gündemde tutmaktadır.<sup>8</sup>

Sadece sınırı aşan sular değil denizler, göller ve yeraltı suları yakından alakalıdır.<sup>9</sup> İklim değişiklikleri, arazi tahribatının etkileri, nüfus artışının etkileri su yetersizliğinin ana sebepleridir Buna ek olarak su kirliliği, kırsal kalkınmadır. Su kıtlığının azaltılması için su tedarikinin artırılması yani akarsulardan daha fazla faydalanma ve yeraltı suyunun daha fazla kullanılması ile etkin bir şekilde kullanılmasıdır. Su deposu, baraj ve göletleri inşası, su baskınlarının ve şiddetli yağmurlarının zararlarının önlenip faydalı

---

<sup>8</sup>Orhan Tiryaki, **Sınraşan Sular ve Ortadoğu'da Su Sorunu**, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, 1994

<sup>9</sup> Aziz Koluman, **Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri**, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2003, s.6

hale getirilmesini sağlar. Dünyada içme suyunun büyük bir çoğunluğu yer altında yer almaktadır. Fakat bu suların aşırı kullanımından dolayı tükenmektedir. Dünya üzerinde savurgan bir şekilde kullanılan su endüstride ve tarımda kullanılan yanlış yöntemlerden dolayı tüketimi hızlanmıştır İklim, kuraklık, toprak erozyonu ve ormanların tahribata uğraması ile beraber birçok ülkede tarım yağışla beslenmesi yerine gıda ihtiyaçlarının karşılanması için sulu tarım hedef alınmıştır.

Dünyadaki toplam su miktarı 1,4 milyar km<sup>3</sup>'tür. Bu suların %97,5'i okyanuslarda ve denizlerde tuzlu su olarak, %2,5'i ise nehir ve göllerde tatlı su olarak bulunmaktadır. Bu kadar az olan tatlı su kaynaklarının da %90'ının kutuplarda ve yeraltında bulunması sebebiyle insanoğlunun kolaylıkla yararlanabileceği elverişli tatlı su miktarının ne kadar az olduğu anlaşılmaktadır.<sup>10</sup>

Yaşam kaynağının gezegenimizde ne kadar sınırlı olduğunu belirttikten sonra küresel su sorunun nicel boyutuna dikkat çektiğimizde; su kıtlığının tanımlamada dünyada yaygın olarak kullanılan su kıtlık göstergelerinden birisi olan Falkenmark indeksine göre kişi başına düşen su miktarları şu şekilde tasnif edilmektedir.

- *1700 m<sup>3</sup>'ten fazla olması durumunda su sorunu olmadığından,*
- *1700 – 1000 m<sup>3</sup> arasında su sıkıntısından,*
- *1000-500 m<sup>3</sup> arası su kıtlığından,*
- *500 m<sup>3</sup>'ten az olması durumunda ise mutlak su kıtlığından söz edilebilir.<sup>11</sup>*

Demografik ve ekonomik trendlere bağlı olarak yakın gelecekte su kıtlığına ile yüz yüze kalacağız. İnsan faaliyetleri, demografik, ekonomik ve sosyal ve tüm süreçlerle birlikte su kaynaklarımız üzerinde büyük baskılar oluşturmaktadır. Buna ek olarak su kaynakları teknolojik yenilik, kurumsal ve mali koşullar ve iklim değişikliği gibi bir dizi faktör tarafından etkilenmektedir. En önemli etken ise nüfus artışı ile birlikte yaşam standartlarında hızlı yükselişin su kaynaklarının sürdürülebilirliği önündeki en önemli tehdittir.

Dünyada üzerinde yaşanan su sorununa rakamlarla ile baktığımız zaman, son yüzyılda daha su kullanım artışı nüfus artışının iki katına ulaşmıştır. Dünya'da üzerinde yaşayan 6.9 milyar insan nehirler, göller ve akarsularda bulunan erişebilir suyun yüzde 58'ini

<sup>10</sup> <http://www.dsi.gov.tr/toprak-ve-su-kaynaklari> Erişim Tarihi:17.03.2013

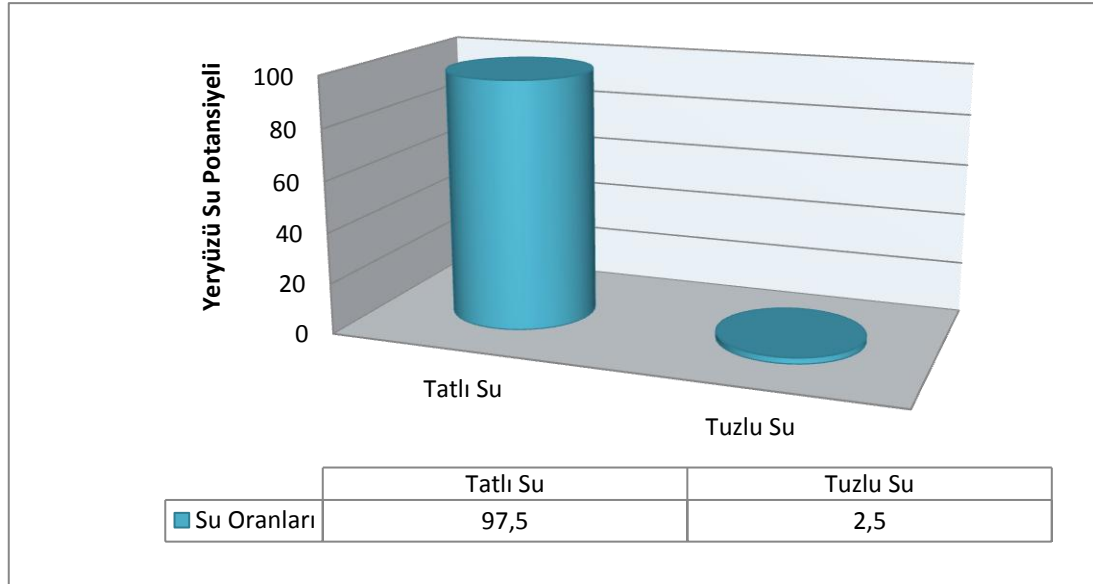
<sup>11</sup> Akgün İlhan, **Yeni Bir Su Politikasına Doğru**, Sosyal Değişim Derneği, İstanbul: Aralık, 2011,s.9

kullanılmaktadır. 145 ülkenin sınırları sınır aşan havzalar içindedir. Dünya su kaynakları değerlendirme programına göre dünyada su kaynaklarının yüzde 70'i sulama, yüzde 22'si sanayi ve yüzde 8'i içme suyu amacıyla kullanılmaktadır.<sup>12</sup> 2025 yılında 1,8 milyar insan mutlak su sıkıntısı çeken ülkelerde veya bölgelerde yaşayacaktır, dünya nüfusunun üçte ikisi de su stresi olan bölgelerde veya ülkelerde yaşayacaktır.<sup>13</sup>2025 yılına geldiğimizde ise su çekimlerinin % 50' si gelişmekte olan ülkelerde, %18 ise gelişmiş ülkelerde olacaktır.

2025 yılında 1,8 milyon insan su sıkıntısı çekecektir. <sup>14</sup> Avrupa kıtasında nüfusu 100,000 aşan ülkelerin yüzde 60'ının yeraltı suyunu kullanım oranı, yeraltı suyunun yeniden tedarik ve yeniden doldurma oranından fazladır.

Dünyanın altıda biri yani 1,1 milyar insan temiz suya ulaşamamaktadır. Temiz suya ulaşamayan nüfusun 406 milyonu Doğu Asya ve Pasifik'te, 229 milyonu Güney Asya'da, 314 milyonu Sahra altı Afrika'da, 38 milyonu Ortadoğu'da, 49 milyonu Güney Amerika ve Karayipler de yaşamaktadır.<sup>15</sup>

### Şekil 1. Su Dağılımı



**Kaynak:** Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ankara, 2013

<sup>12</sup> [http://www.unwater.org/statistics\\_use.html](http://www.unwater.org/statistics_use.html) Erişim Tarihi: 17.03.2013

<sup>13</sup> <http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=3910> Erişim Tarihi: 17.03.2013

<sup>14</sup> [http://www.unwater.org/statistics\\_use.html](http://www.unwater.org/statistics_use.html) Erişim Tarihi: 17.03.2013

<sup>15</sup> <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1688> Erişim Tarihi: 18.03.2013

Su savaşları senaryoları yazılırken bir yandan uluslararası alanda çalışma yapan kuruluşlar artık suyun ekonomik bir değer olarak kabul etmişlerdir. Bu kıt kaynak üzerinde çalışmalar daha da yoğunlaşmıştır.<sup>16</sup>

Dünyada da su kıtlığı çeken ölkelere baktığımızda su kaynaklarının yetersizliği dışında, suyun çıkarılması, dağıtılması ve atık suyun arıtılarak doğaya yeniden verilmesi gibi altyapı çalışmaları yapılmaktadır.

Ekonomik faaliyetlerin dünyanın doğal kaynakları üzerinde oluşturduğu baskılardan suyun yanısıra toprak ve atmosferde olumsuz etkilenmektedir. Bu üçlünün insan kaynaklı değişimlerden etkilenmesi kaçınılmazdır.

---

<sup>16</sup> Lütfü şehsuvaroğlu, **Su Barışı**, Ankara; Sen Yayınları,2000,s.74

## **1.4.GENEL KAVRAMLAR**

### **1.4.1.Suyu Temel Alan Kavramlar**

#### **1.4.1.1 Ulusal Akarsu**

Uluslararası su kavramının tersine ulusal akarsu kavramının açıklaması, kaynağından ulaştığı denize, göle yâda bir başka akarsuya kadar bir devletin sınırları içinde kalan akarsular şeklinde ifade edilmektedir. Burada akarsuyun elverişli olup olmamasından ziyade akarsuyun tek bir devletin içinde kalmasıdır. Devletlerin tek/münhasır egemenliği altında olduğundan devletlerarası herhangi bir uyumsuzluğa yol açmamaktadır.<sup>17</sup>

Devletlerin ulusal akarsularını kullanım konusunda uluslararası hukuk alanına girmez. Devlet ulusal akarsular statüsünde istediği şekilde tasarruf yetkisine sahiptir. Uluslararası hukuk bu konuda devlete kendi sınırları içinde ulusal tam yetki vermektedir.

#### **1.4.1.2. Uluslararası Akarsu**

Uluslararası akarsu kavramı uluslararası hukuka 1879 tarihinde Fransız hukukçu Engelhardt tarafından kazandırılmış ve terim 1919 – 1920 Paris Antlaşmasıyla beraber yer almaya başlamıştır. Uluslararası su bir devletin münhasır egemenliğinde bulunmayan ve birden fazla devletin sınırlarını aşan yada devletler arasında sınır oluşturan bütün akarsuları uluslararası su olarak kabul edilmektedir.

Uluslararası akarsular ulaşım elverişli olsun veya olmasın, iki ülke arasında sınır teşkil eden veya etmeyen iki veya daha çok devletin ülkesini kesip geçiyorsa uluslararası akarsu olarak nitelendirilmektedir.

Geleneksel olarak ulusal olmayan akarsulardan, yalnız ulaşım elverişli olanlara ya da ekonomik bakımdan özen gösterenlere uluslararası akarsu denilmekteydi. Fakat 1929 yılında Uluslararası Adalet Divanı (UAD) tarafından uluslararası akarsu kavramının

---

<sup>17</sup> Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**,2.Kitap, Ankara: 1993, s.236



tanımı yapılırken iki önemli noktaya dikkat çekilmiştir. İlki ulaşım elverişli olması ikincisi ise akarsuyun iki veya daha fazla ülkenin topraklarından geçmesidir.

Akarsuların akış yönüne göre dikkate alındığında ise yukarı havza konumundaki ülkelere yukarı kıyıdaş ülke denilmektedir. Yukarı kıyıdaş olmak için suyun kendisinden kaynaklanması gerekmektedir. Sınırdaş suyun kendisinden kaynaklanmadığı ve başka bir ülkeden kaynağını durumlarda ülke söz konusu sınırdaş suyun aşağı kıyıdaş ülkesidir.

#### **1.4.1.3. Ortak Sular**

Ulusal su özelliği göstermeyen, iki veya daha fazla devlet sınırını aşan akarsulara kısacası sınırdaş sulara ortak su denmektedir. Sınır aşan sular için ‘ortak sular’ kavramının kullanılması daha çok aşağı kıyıdaş ülkeler tarafından tercih edilmektedir. Ortak su kavramında yukarı devletin tekelinde olmadığını çağrıştıran ve aşağı kıyıdaş devletinde su üzerinde hakkı olduğunu ihtiva eden anlamsal derinliğe sahiptir. Bu nedenle yukarı kıyıdaş devletler tarafından tercih edilen bir tanım değildir. Ortak sular yerini zamanla ulusal – uluslararası sular kavramına bırakmıştır.

#### **1.4.1.4. Sınırdaş Sular**

Mecrası, kaynağından döküldüğü yere kadar, birden çok devletin ülkesini geçen / kateden sulara sınır aşan/sınır ötesi sular denir. Bu alanın ünlü kuramcılarında Sauser Hall: “ ... sınır aşan sular üzerinde ortak egemenlik (Coimperium ) uzun süre ayakta tutulamaz, suyun çıktığı ülkeler ile aktığı ülkeler arasında eşit egemenlik söz konusu olamaz” demektir.<sup>18</sup> Bu görüşe göre sınır aşan sular ‘Uluslararası Akarsular’ olarak nitelendirilemez ve paylaşılmaz. Uluslararası akarsu kavramının geleneksel yaklaşıma göre tanımlanmasını benimseyen ve sınır aşan suları, uluslararası sular kapsamı dışında tutan ülkeler mevcut olup, Avusturya, Brezilya, Kanada, Kolombiya, Ekvator, Almanya, Nikaragua, Polonya, İspanya ve Sudan gibi ülkeler sayılmaktadır.

Sınırdaş su uluslararası su ayrımının sebebi devletlerin egemenlik haklarına yaklaşımlarıdır. Bir akarsuyun sınırdaş su olarak kabul edilmesi için akarsuyun

---

<sup>18</sup> Aziz Koluman, **Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri**, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları,2003,s.37

doğduğu ve beslendiği ülkedir. Bu durum aşağı ve yukarı kıyıdaş ülkeler için belirleyicidir.

Uluslararası su hukuku bakımından sınıraşan sular ve uluslararası sular kavram kargaşası yaşanmaktadır. Fırat – Dicle sınıraşan sular oldukları halde Suriye – Irak tarafından uluslararası sular olarak tanımlanmaktadır. Fakat Türkiye açısından sınıraşan su olarak kabul edilmektedir.

## **1.5. ORTADOĞUDA SU**

### **1.5.1. Ortadoğu Su Meselesine Genel Bakış**

Arap Medeniyetinin ve Mezopotamya'nın beşiği ve üç büyük ilahi dini doğduğu yer olan Ortadoğu yerini artık açlık, susuzluk, istikrarsızlık, terörizm ve savaşa bırakmıştır.<sup>19</sup> Petrol kaynaklarının varlığı ile dünyanın gözünü bu bölgeye çevirmiştir. Bu bölge için petrolden daha değerli olan su kaynaklarının yetersiz olması ve bu kaynakların bazı ülkelerin elinde toplanması, toprakların aşırı yorulması ile verimsizleşmesi ve sulama ihtiyacının artması, su kalitesinin düşmesi, şehirleşmenin ve endüstrinin su talebinin çok artması Ortadoğu bölgesinin su meselesini gündeme getirmiştir. Suyun ikame edilmeyeceği bir madde oluşu gerçeği Ortadoğu bölgesi devletlerarası ilişkileri belirlemiştir.

Dünyada kişi başı suyun en az düştüğü bölge Ortadoğu'dur. Artan nüfus artışı ve kalkınma ile beraber suya olan ihtiyaç artmış ve bölge devletleri arasında paylaşım konusunda ihtilaflar başlamıştır. İlerleyen yüzyıllarda her on ülkeden birinde paylaşım konusunda savaşların çıkacağı ve bunların çoğunu Ortadoğu bölgesinde olacağıdır.<sup>20</sup> Ortadoğu bölgesi suyun sınırlı ve kıt olduğu bir bölge olmanın yanı sıra bu bölge en az yağış alan ve iklimsel etkinin fazla oluşu ile beraber buharlaşmanın fazla olduğu kurak bir iklime sahiptir. 2050 den sonra nüfusun daha artacağı ve buna binaen suya olan ihtiyaç artacaktır. Kısa ve uzun vadede krizin çıkacağını göstermektedir.

---

<sup>19</sup> Aydın G. Alacakaptan Aksiyon Dergisi, **Ortadoğu da Su Sorunu ve Türkiye**, 6 Ocak 1996

<sup>20</sup> Ecehan Somuncuoğlu, **Orta Doğu'da Su Meseleleri ve Türkiye**, Ankara; 2007, s.44 Erişim: <http://www.belgeler.com/blg/13s2/orta-dou-da-su-meseleleri-ve-trkiye-water-issues-in-the-middle-east-and-turkey>

Bölgesel olarak tarıma dayalı ekonomik kalkınması olan bölge suya olan ihtiyacı daha da arttırmaktadır ve bu 2025 yılında tarımda harcama su oranı daha da azalacaktır.

Ortadoğu kavramı ilk defa olarak II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1902 yılında Amerikan deniz tarihçisi ve stratejisti Alfred Thayer Mahan Arabistan ve Hindistan arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanmıştır. Bölgenin sınırı çizilse de kavramsal olarak Ortadoğu kelimesi tam olarak oturmamıştır. Her ne kadar batılı devletler kendi çıkarları doğrultusunda sınırını çizse de Ortadoğu Bölgesi; Türkiye ve Mısır'ında dahil olduğu Doğu Akdeniz'deki devletler ve Arap Yarımadasını içine alan kısımdır.

Ortadoğu' da ilk su sorunu ile ilgili 1897 yılında İsviçre'nin Bern kentinde Siyonist Teşkilat yapılan toplantıda dile getirilmiştir. Yahudi asıllı Teodor Hertz Osmanlı padişahı II.Sultan Abdülhamit'e gelerek Filistin'de Yahudilerin yurt edinmesi karşılığında Osmanlı borçlarının Yahudi teşkilatları tarafından ödeneceğini teklif etmiştir. Osmanlı padişahı Abdülhamit tarafından reddedilmiştir.

Ortadoğu da su sorunları I.Dünya Savaşından sonra yani Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra batıya bağlı kurulan ulus devletler türemeye başlamıştır. Bu ulus devletlerin sınırları nehirler baz alınarak atılmıştır. Günümüze kadar gelen hala çözülemeyen su soruna kaynaklık eden paylaşımların tohumları atılmıştır.

Bugünün Lübnan ve Suriye'si Fransa'ya, Ürdün ve Irak da İngiltere'ye bırakılmıştır.<sup>21</sup> Filistin Özerk Bölgesi ve Kudüs'ün durumu daha sonra yapılacak olan ittifaka ötelenmiştir. Irak'ın kuzey kısımları ve Musul hem Fransa'nın hem de İngiltere'nin çıkarlarına uyacak bir şekilde İngiltere'ye bırakıldı. Buradan anlaşılacağı gibi su sorununa batılı ülkeler ortaya çıkarmıştır. Batılı ülkelerin amacı Ortadoğu'nun kontrolü ve suyun bu gayeyle kullanımınıdır. Petrol kadar değerli olan suyun batı için amacı bölgeyi çatışmaya çıkmaza sürüklemektir. Buna en önemli örnek; 1956 Arap- İsrail savaşıdır. Assusan Barajının Nil nehri üzerinde yapılmak istenmesidir.<sup>22</sup>

Lübnan, Suriye, Ürdün ve İsrail devletleri su sorununu bölgede yer alan Türkiye'yi içine çekecek biçimde şekillendirmiştir. Fakat burada Fırat ve Dicle sularının içinde olduğu en karlı çıkacak olan ülke İsrail dir. Ortadoğu da sorun teşkil eden beş adet nehir bulunmaktadır. Bunlar Ürdün, Litani, Asi, Dicle ve Fırat'tır. Bu beş nehrin özelliği ortak

<sup>21</sup> [www.orsam.gov.tr](http://www.orsam.gov.tr), Erişim Tarihi: 18.03.2013

<sup>22</sup> Zekai Şen ,Ortadoğu'da Su Meselesi ve Türkiye, Su Vakfı,İstanbul,2004

kullanım alanlarının içinde olmasıdır. Ortadoğu da yer alan birçok ülke su ihtiyaçlarının % 67'sini sınıraşan akarsulardan, %24'nü yeraltı kaynaklarından ve deniz suyu arıtma tesislerinden, % 9'unu yağmur sularından karşılamaktadır.<sup>23</sup>

## 1.5.2. ORTADOĞUDA – SU – SAVAŞ

Harita: 1 Ortadoğu Haritası



Kaynak: [http://www.turkcebilgi.com/harita/orta\\_do%C4%9Fu/orta-dogu-siyasi-harita](http://www.turkcebilgi.com/harita/orta_do%C4%9Fu/orta-dogu-siyasi-harita)

<sup>23</sup> Abdülkadir Dursun, Sınıraşan Sular Fırat – Dicle Nehirlerinin Türkiye, Irak ve Suriye İlişkileri Üzerine Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, 2006

Dünya gündemini son zamanlarda siyasal anlamda meşgul eden konu suyun gelecek yüzyılda bir savaş sebebi olabileceği yönündeki bilgilerdir. Konu özellikle Ortadoğu'daki mevcut durum ve potansiyel sorunlar ön plana çekilerek savaş- su ve Ortadoğu sözcükleri sık kullanılmaya başlanmıştır. Kamuoyunda sürekli olarak Ortadoğu'da bir su kavgası olduğu, bölgede bundan sonraki savaşın petrol yerine su yüzünden çıkacağı teması işlenmektedir.

Ortadoğu da Türkiye, Suriye ve Irak arasında, coğrafi, iktisadi ve siyasal istikrarsızlıktan dolayı kaynaklanan bir güvensizlik ortamı mevcuttur. Son yıllarda uluslararası kamuoyunda sürekli olarak Ortadoğu'da bir su kavgası olduğu, bölgede bundan sonraki savaşın petrol yerine su yüzünden çıkacağı teması işlenmektedir.

Dünyanın birçok bölgesinde su kullanımı ve paylaşımıyla ilgili anlaşmazlıklar yaşanırken hiçbir kimse tarafından bir savaşın tohumları olduğunu ileri sürmemekte fakat konu Ortadoğu olunca bir bunalım odağı olarak ele alınmasında ısrar edilmesidir.

Dünya gündemini son zamanlarda siyasal anlamda meşgul eden konu suyun gelecek yüzyılda bir savaş sebebi olabileceği yönündeki bilgilerdir. Konu özellikle Ortadoğu'daki mevcut durum ve potansiyel sorunlar ön plana çekilerek savaş- su ve ortadoğu sözcükleri sık kullanılmaya başlanmıştır. Kamuoyunda sürekli olarak Ortadoğu'da bir su kavgası olduğu, bölgede bundan sonraki savaşın petrol yerine su yüzünden çıkacağı teması işlenmektedir. Bölgenin jeostratejik ve jeopolitik özelliklerinden dolayı sorunların çözümünün kolay olmayacağı ve bu sorunların çözümüne yönelik politikaların izlenmediğidir.<sup>24</sup>

Dünyayı kontrol altına almaya çalışan güçlü devletlerin bölgedeki çıkarlarının azalması ve egemenliklerinin çökmesini engellemek için suyun bölgede savaş malzemesi olarak kullanılması engellenemeyecek bir malzeme olacaktır. Savaş komplo teorilerinin ve bölgede gerilim izlenimi işbirliğinin sağlanabileceği konusunda olumsuz olarak etkilemektedir. Bölgedeki istikrarsızlık ve petrolün ana kaynağı olması Ortadoğu'nun savaş gerçeği ile hep yüz yüze bırakmıştır. Birde buna ek olarak yapay yaratılan su savaş senaryolarının eklenmesi çözümsüzlüğe doğru itmektedir. Fakat çözüm sürecinde

---

<sup>24</sup> Kemal Şahin, **Sınır Aşan Sular ve Ortadoğu'da Su Sorunu**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998

barış ve işbirliği tüm ülkeler tarafından desteklenmeli, teknik ve bölgesel işbirliği koşulları sağlanmalıdır. Mevcut durumun ve çözümün tanımlanması için dil birliği oluşturulmalıdır. Türkiye ise bu safhada bölgesel takibi yakından yapmalı ve gerekli tedbirleri almalıdır.

Ortadoğu da su sorununun sorun halinden çıkartılması için teknik işbirliği alanında ısrar edilerek yaratılacak birliktelik, güven arttırıcı, önemli ve etkili bir adım olacaktır. Ortadoğu da su sorununun çözüme ulaşmasının tek çözümü *Teknik İşbirliği*'dir.<sup>25</sup>

Ortadoğu bölge devletlerinin ortak noktası ekonomisinin tarıma dayalı olması ve özellikle Suriye, Irak, Ürdün, İsrail, Filistin, Mısır ve Yemen'de tarımın toplam üretim içinde büyük bir payı olmasıdır. Fakat tarımda kullanılan suyun plan ve programsız kullanımı sonucu israfa yol açmakta, tarım alanlarının genişletilmesi, toprağın yoğun kullanılması nedeniyle verimsizleşmesi, sulama ihtiyacının artması, su ve toprak tuzlanması gibi etkenler suya olan ihtiyacı arttırmaktadır. Buna ek olarak bölgedeki güvenlik yapısındaki sorun çözümü engellemektedir.

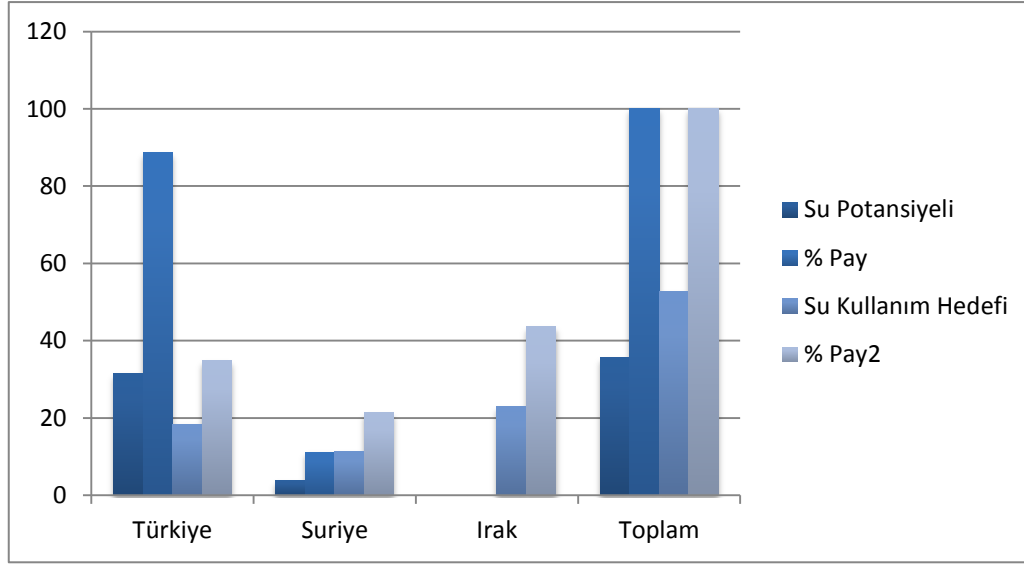
Suriye ise Fırat'tan gelen suya karşı yıllarca PKK sorununu canlı tutmuş, Türkiye'ye karşı Irak ile ittifak halinde olmuştur. Irak'ın şuanki siyasi durumunu da göz önünde bulundurursak politikası her zaman Türkiye'ye karşı ittifak kurmaktır. İsrail'in politikasında ise Suriye'nin bir kısım topraklarını işgal etmesi ve bölgede yaşanan su krizine diğer sorundur. Bölgede su bakımından yoksun ülkeler var olan bölgelere kaynaklarına göz dikmektedir. Sınıraşan nehirler ile ülkeler arasında su kullanımı konusunda ihtilaflar olması sebebiyle savaş senaryoları yazılmaktadır. Ortadoğu bölgesinde bölge devletleri arasında çatışma potansiyelini arttırmakta ve güvenlik senaryoları yazılmaktadır.

Türkiye – Suriye – Irak – Ürdün – İsrail – Mısır – Etiyopya ülkeleri arasında önümüzdeki dönemlerde Ortadoğu'nun gündemini meşgul edecektir. Ortadoğu'nun su meselesi küresel ve bölgesel değişimlere yön vermesi sebebiyle bölgede bulunan su kaynakları ve havzalarının özelliklerini incelememiz gerekmektedir.

---

<sup>25</sup> Dursun Yıldız, **USİAD Su Raporu**, 2007,s.38

**Şekil:2 Bölgede Kişi Başına Düşen Ortalama Yıllık Su Miktarı <sup>m<sup>3</sup></sup>**



**Kaynak:** DSİ, Ankara

## 1.6. ORTADOĞUDA SU KAYNAKLARI ve SU MESELELERİ

### 1.6.1. FIRAT ve DİCLE HAVZASI

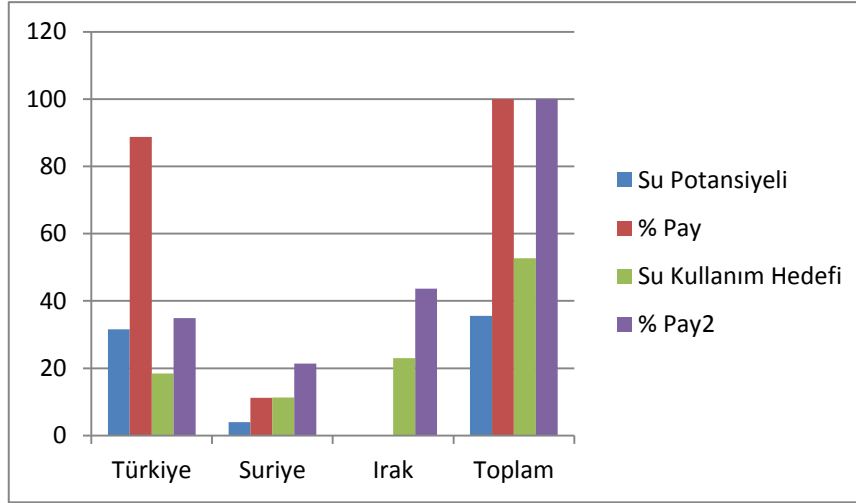
#### 1.6.1.1. Fırat Nehri

Ortadoğu'nun siyasetine yön veren ve yaşamını şekillendiren Türkiye'nin en verimli su potansiyeline olan Fırat nehri Murat ve Karasu ırmaklarının Elazığ da birleşmesiyle oluşan Erzincan, Tunceli, Elazığ, Malatya, Diyarbakır, Adıyaman ve Gaziantep il sınırını belirledikten sonra önce Suriye daha sonra Irak topraklarına giren ve Nil'den sonra en önemli akarsu olan Fırat nehri 2780 km uzunluğundadır. Havza ülkeleri Türkiye, Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Irak'tır. Suriye sınırına kadar 1700 km'yi olan Fırat Türkiye içindeki havzası 1.207.304 kilometrekaredir. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki eriyen kar sularıyla ve kış yağmurları beslenen akarsu Nisan ayına kadar sürekli yükselmekte, sonra Ekim ayına kadar alçalmaktadır. Irak'ta Fırat nehri, Dicle ile birleşerek Şat-ül- Arap adını alır ve Basra Körfezi'ne dökülür. Fırat akarsuyuna Keban Barajı'nın altındaki iki önemli kol olan Tohma ve Göksu suları da

karışmaktadır. <sup>26</sup> Akarsuya kaynak sağlayan suyun %90'u Türkiyeden % 32'si Suriye dendir. Nehir üzerinde Keban Barajı (Elazığ), Karakaya Barajı (Malatya-Elazığ), Atatürk Barajı (Adıyaman-Şanlıurfa), Birecik Barajı (Birecik) ve Karkamış Barajı (Kargamış) Barajları tamamlanmıştır.

Asurlular'ın "Purati", Sümerliler'in "Buranunu", Arapların "Al Furat" dediği Fırat nehri İngilizce'de 'Euphrates' olarak adlandırılmıştır.<sup>27</sup> Yıllık ortalama akımı 31,6 milyar m<sup>3</sup> suyun %90'nı Türkiye'den, %10'unu ise Suriye topraklarından alır.<sup>28</sup> Fırat'a Irak'ın, Dicle'ye ise Suriye'nin hiçbir katkısı yoktur.

### Şekil :3 Fırat Nehri Su Potansiyeli ve Su Kullanımı



**Kaynak:** DSİ, Ankara

Fırat nehrinin hidroelektrik imkânlarının çok olmasına rağmen ulaşım elverişli bir nehir değildir. Suriye'nin Fırat nehri üzerinde yaptığı başlıca Saab, Sohuei ve Taaf adında barajlar inşa etmiştir.

Irak iktisadi kaynaklarının tamamını iki nehirden karşılarken, Suriye yenilenebilir su kaynaklarının neredeyse %85'ini Fırat'tan sağlar.<sup>29</sup>

<sup>26</sup> Devlet Planlama Teşkilatı, **Sınıraşan Sular, Fırat – Dicle Havzası ve Güneydoğu Anadolu Projesi, Hizmete Özel**,1997

<sup>27</sup> Mutullah Tiryaki, **Sınıraşan Sular ve Fırat – Dicle Nehirlerinin Durumu**, Ankara: 2008,

<sup>28</sup> [www.orsam.org.tr](http://www.orsam.org.tr), Erişim Tarihi:28.03.2013

<sup>29</sup> Timuçin Kodaman, **Fırat- Dicle Meselesi ve Türkiye – Suriye İlişkilerine Etkisi**, Ankara: 2007, s.30



## Harita: 2 Fırat Nehri Haritası



**Kaynak:** <http://tr.wikipedia.org/wiki/F%C4%B1rat> Erişim Tarihi: 13.01.2013

### 1.6.1.2. Dicle Nehri

Dicle nehri kaynağını Elazığ yakınlarındaki Hazar gölünden alan akarsu Batman çayı ve diğer kolların birleşmesinden oluşur. Akarsuyun diğer bir çıkış noktası ise Güney Doğu Toroslardan Maden Dağı kaynaklı Maden Çayı'dır. Dicle, Elazığ yakınlarından Fırat ile birleşinceye kadar yaklaşık 1840 km yol kat eder. Bu yolun 523 km'si Türkiye topraklarında yer alır. Dicle 30 km kadar Türkiye - Suriye sınırını oluşturduktan sonra Irak'a girmektedir. Dicle'nin yan iki kolundan olan Hezil ve Hakkâri'de doğan Büyük Zap suyu Dicle ile Irak topraklarında birleşmektedir. Türkiye sınırları içinde Dicle nehri; Maden, Dipni, Deve Geçidi, Ambar, Göksu, Aşağı Hanık, Kuruçay, Batman, Garzan, Botan ve Ilısu ile beslenir.<sup>30</sup>Fırat'a göre daha kısa olan Dicle nehri'nin rejimi düzensiz olup, yaz aylarında su seviyesi oldukça düşer. Sularının mevsimsel değişimi bakımından dünyanın önde gelen akarsularındandır. Dicle nehrinin düzensiz akış rejiminden dolayı beraberinde getirdiği sorunları çözmek için Irak ile 1946 yılında anlaşma yapılmıştır.<sup>31</sup>Dicle akarsuyunun havzasını Türkiye, İran, Irak ve Suriye oluşturmaktadır. Akarsuyun Türkiye havzasındaki kapladığı alan 38.280 km<sup>2</sup>

<sup>30</sup> Aziz Koluman, **Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri**, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları,2003,s.50

<sup>31</sup> Devlet Planlama Teşkilatı, **Sınıraşan Sular, Fırat – Dicle Havzası ve Güneydoğu Anadolu Projesi**, Hizmete Özel,1997,s.24

dir. Basra körfezine döküldüğü noktaya kadar havzanın % 12'sini oluşturmaktadır. Havza'nın geri kalan % 54'ü Irak'tan, % 34'ü İran'dan ve % 0.2'si Suriye'den kaynaklanır. Dicle nehrinin Fırat nehri ile birleşmeden önceki su potansiyeli 52.7 milyar metreküptür.

### Harita 3: Dicle Nehri

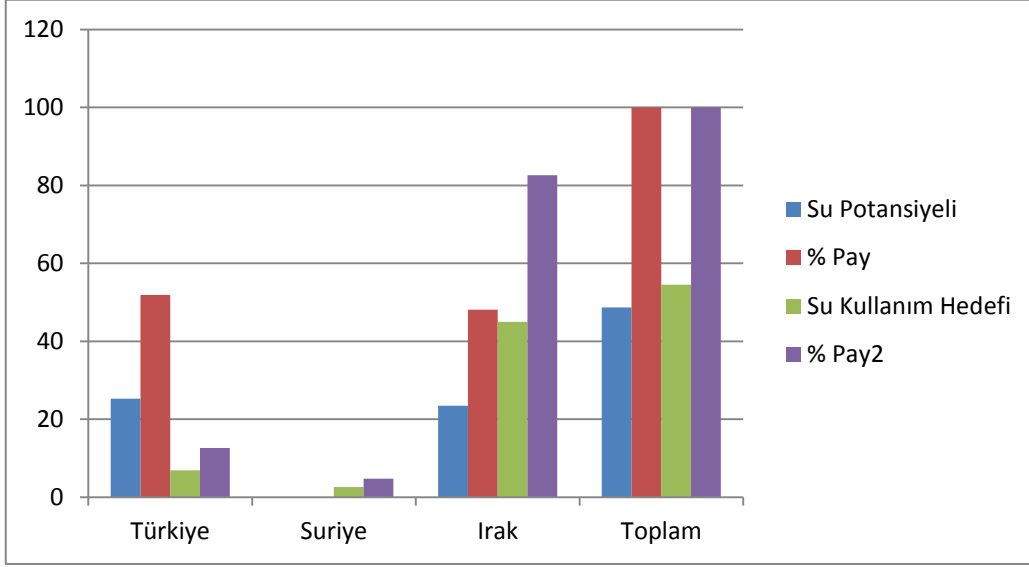


#### Kaynak:

[http://www.yaklasansaat.com/haberdosya/2013\\_haberleri/subat\\_2013/ortadoguda\\_su\\_kaybi\\_alarm\\_veriyor.asp](http://www.yaklasansaat.com/haberdosya/2013_haberleri/subat_2013/ortadoguda_su_kaybi_alarm_veriyor.asp) Erişim Tarihi: 13.01.2013

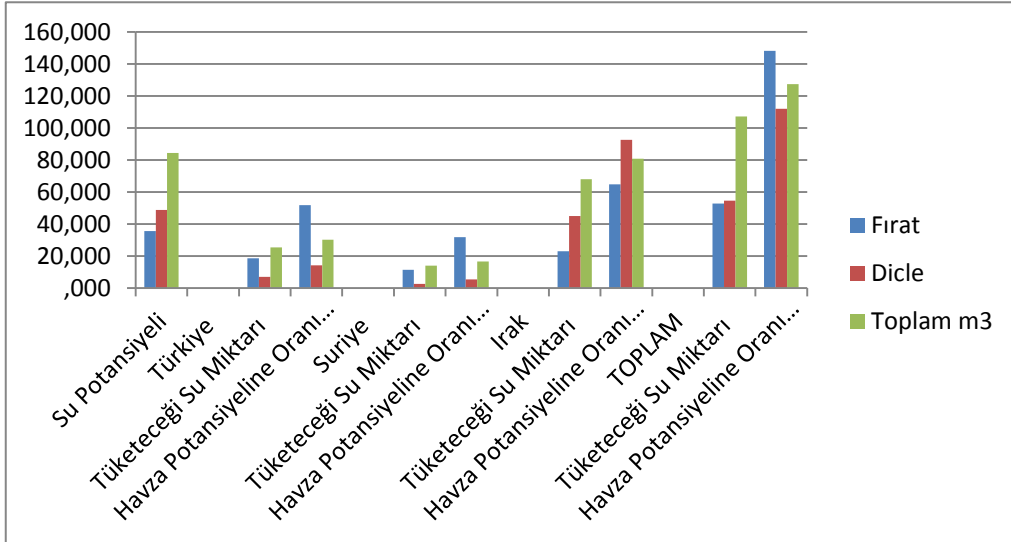
Fırat suyunun aksine Dicle akarsuyunun Suriye'ye etkisi azdır. Bunun aksine ise Irak'ın katkısı fazladır. Irak Fırat ile Dicle'nin birbirine yaklaştığı ve Bağdat'ın doğusunda Al - Thartar Kanalı ile bu iki nehri birleştirmiştir. Bu projesi ile beraber buna rağmen Suriye'nin Dicle üzerinde hak iddia etmesi ve bu yönde izlemiş olduğu politikalar su sorununu derin bir politik konu haline getirmektedir. Dicle Havzası'nın Fırat Havzası gibi Suriye'ye nazaran yüksek bir topoğrafyaya ve çok engebeli bir araziye sahip olması nedeniyle yeraltı ve yerüstü sular Suriye sınırından Irak'a akmaktadır.

**Şekil 4: Dicle Nehri Su Potansiyeli ve Su Kullanımı**



**Kaynak:** DSİ, Ankara,2013

**Şekil 5: Tasarlanan Tüm Projelerin Gerçekleşmesi Durumunda Türkiye, Suriye ve Irak'ın Fırat – Dicle Havzasından Toplam Yıllık Ortalama Su Tüketimleri**



**Kaynak:** DSİ, Ankara,2013

### 1.6.2. Asi Nehri ve Meselesi

Birçok medeniyetin geçidi sayılan Asi Havzası, Doğu ve Batı medeniyetleri'nin temas noktası sayılmaktadır. Sümer, Asur, Makedon, Roma gibi Batı medeniyetlerinin yanı sıra Türk – İslam medeniyetlerinin de beşiği olmuştur. Asi nehri, Lübnan topraklarından doğar, Suriye ve Türkiye'den geçerek Akdeniz'e dökülür. Uzunluğu 248 km dir. Bunun 40 km Lübnan, 120 km Suriye ve 88 km si ise Türkiye toprakları içindedir.

Asi nehri sularının % 98'i Lübnan ve Suriye tarafından kullanılmaktadır. Asi nehri'nin yıllık su miktarının % 2'sini sadece Türkiye topraklarından kaynaklanmaktadır. Türkiye ise sadece bu orandan yararlanmaktadır. Suriye Asi nehri'nin kendi topraklarından kaynakladığını ve denize döküldüğünü, bu sebeple kendi topraklarından kaynaklanan suları kullandığını ileri sürmektedir.<sup>32</sup>

Suriye Asi Nehri'nin kendisinin olduğunu ve Hatay'ın da Suriye sınırları içerisinde kabul edilmesini iddia etmektedir. Türkiye bu konuda Asi nehrini sınıraşan su olarak kabul etmektedir. Fakat Fırat – Dicle nehrine göre ikinci planda kalmaktadır. Türkiye Asi nehrini hem sulama hem de elektrik üretimi amacıyla kullanmaktadır.

Lübnan'dan kaynağını alan Asi akarsuyuna Suriye yukarı kıyıdaş, Türkiye ise aşağı kıyıdaş ülke konumundadır. Asi nehri Türkiye ile Suriye arasında güvensizlik oluşturmaktadır.

Lübnan ve Suriye suların paylaşımında Türkiye'nin hakkını göz önünde bulundurmamaktadır. Asi nehri ile ilgili verileri vermekten kaçınmak ile beraber uluslararası platformlarda hak iddia etmektedir. Su potansiyeli açısından Fırat'tan küçük olmakla beraber taraflar arasında yazılı bir anlaşmanın olmaması ve Suriye'nin keyfi uygulamalarından dolayı Türkiye zor durumda kalacaktır.13Ekim 2009 tarihinde Gaziantep ve Halep'te gerçekleştirilen Türkiye Suriye Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği

---

<sup>32</sup> Aziz Koluman, **Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri**, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2003, s.63

Birinci Balkanlar toplantısında Asi nehri üzerinde kurulacak olan ve 6 Şubat 2011 tarihinde temelinin atılan Dostluk Barajı'nın Türkiye - Suriye ilişkilerinde bir umut olmuştur. Fakat bölgedeki değişen siyaset ile beraber Türkiye ilişkilerine yansımıştır.<sup>33</sup>

### 1.6.3. Ürdün Nehri ve Meselesi

Bu bölge, İsrail'in kuruluşundan günümüze kadar devletlerarası çatışmaların en yoğun olarak yaşandığı bir coğrafyadır. Çatışmaların kaynağı ise Ürdün nehrine (Şeria) kıyıdaş devletlerarasındaki anlaşmazlıklardan meydana gelmektedir. Ürdün nehri Ortadoğu'daki su havzaları arasındaki en küçük olanıdır. Ürdün nehri yukarı ürdün ve aşağı ürdün olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yukarı Ürdün; Dan, Hasbani ve Banyas kollarından oluşur. Bu kollardan İsrail'den, Hasbani Lübnan'dan ve Banyas İsrail'in işgali altında bulunan Golan Tepeleri'nden gelmektedir. Dan kolu Ürdün nehrinin en büyük koludur.

Uzunluğu 360 km ve sulama havzası 11.500 km<sup>2</sup> olan Ürdün nehri'nin sürekli akan tek kolu ise Yarmuk'tur. Bu kol Suriye'den çıkar, Ürdün ve Suriye hududunu oluşturarak ölü denize akmaktadır. Ülkelere göre bu nehirden yararlanma şu şekildedir. Ürdün % 54, Suriye % 29, İsrail ve Filistin dahil % 10,5 ve Lübnan ise % 6 dır.

Dünyadaki en büyük su sıkıntısının yaşandığı Ortadoğu'daki tüm su havzaları içinde en fazla önem taşıyan Ürdün nehridir. Bu bölgede yaşanan su sıkıntısı dünya üzerinde yaşanan su sıkıntılarında daha karmaşıktır. Buna ek olarak çok uluslu, çok dinli ve çok karmaşıktır. Ürdün, İsrail, Lübnan, Suriye'nin yanısıra Filistin de bu bölgede olması bunun yanı sıra su miktarının az olması uluslararası çatışmaların arttığı bir bölgedir. Bu bölgede nüfusun hızlı artışı kısıtlı olan su miktarı ile zıt orantıda olması ile çatışmaların artması olasıdır.

Ürdün akarsuyundan asıl yararlanan ülkeler Ürdün, Filistin ve İsrail dir. Bu havzada bulunmasına rağmen hem yeraltı ve yerüstü su kaynaklarına sahip Suriye hem bu havzadan hem de Fırat – Dicle havzasından yararlanmaktadır.

---

<sup>33</sup> Ortadoğu Analiz, **Türkiye Suriye İlişkilerinde Asi Nehri**, Temmuz-Ağustos 2011 – Cilt 3, sayı: 31-32

İsrail, Ürdün nehri kaynaklarını büyük ölçüde hatta Yarmuk kolunu kontrol etmekte ve kullanmaktadır. İsrail ve Suriye barış görüşmelerinde en önemli konu yine su idi. Suriye Golan tepelerini kendine ait olduğunu varsayarak suyun kullanımına kendisinin karar vermesi gerektiğini iddia etmiştir. Eğer Golan Tepelerinin Suriye'ye verilmesi suyun kendisine akmasını şart koşmaktadır.

#### **1.6.4. Litani Nehri ve Meselesi**

Litani akarsuyu Lübnan sınırları içerisinde Beka Vadisi'nde doğar, Asi Nehri'nin doğduğu yerde doğar, İsrail'e en yakın nokta olan Nebatiye 'de batıya dönerek Akdeniz'e dökülür. Diğer bir ifade ile Lübnan'ın bir iç suyu olarak Litani akarsuyu sınıraşan ve sınır oluşturan bir akarsu değildir.

Litani akarsuyunun, Ürdün akarsuyuna çevrilmesi konusunda hem Arap devletleri hem de İsrail tarafından sık sık gündeme getirilmiş ve bu konu için çeşitli projeler sunulmuştur. Fakat sonuçlanmamıştır.

Tek bir devlet içinde doğup aynı devlet içine dökülen Litani nehri debisi yüksek ve Golan tepelerine sahip olmakta kullanılacak su kaynağı için önemlidir. 170 km uzunluğunda olan ve yıllık akış miktarı 200 milyon m<sup>3</sup> ile 1.000 m<sup>3</sup> arasında değişmektedir.

Debisi yüksek bir nehir olan Litani nehri üzerinde Lübnan'ın sahip olduğu tek baraj olan “ Qirawn Barajı” bulunmaktadır. Lübnan nehrin suları ile enerji üretimine ağırlık vermiştir. Ülkenin tarımsal faaliyetlerine katkısı olan Litani akarsuyu İsrail'e yakın olması sebebiyle İsrail bu akarsuyun suyundan yararlanmak istemiştir. İsrail'in akarsuya hakim olması için Bekaa Vadisi'nin ortalarına kadar girmesi gerekir. Fakat bu askeri açıdan risk taşıması sebebiyle sadece Güney Lübnan'da güvenliği arttırmıştır. Bölge de Sünni, Şii, Hristiyan, Yahudi ve Dürzi'nin fazlaca yaşaması ile su kaynaklarının kullanımında ve paylaşımında sorun yaşanmaktadır.

### 1.6.5. Nil Nehri ve Meselesi

Nil nehri 6.695 kilometrelik uzunluğuyla dünyanın en uzun akarsuyu kaynağını Burundi'den alarak Mısır'daki delta ağzına kadar uzanmaktadır. Burundi, Ruanda, Zaire, Kenya, Tanzanya, Uganda, Etiyopya, Sudan ve Mısır dan oluşan 9 Afrika ülkesi tarafından paylaşılmaktadır. Nil Afrika'nın yaklaşık %10'nu büyüklüğündedir. Yani Nil nehri Afrika açısından çok önemlidir<sup>34</sup>. Nil nehri büyük havuz olan Beyaz Nil ve Mavi havzalarından oluşmaktadır. Nil havzası, büyüklüğü ile Orta Doğu'dan potansiyel ve tüketim yönünden daha büyüktür. Havza içinde en büyük sulanabilir topraklara sahip olan ülke Mısır'dır Nil nehrinin regülasyonunu sağlayan Asvan Barajı 1971 yılında inşaa edilmiştir.

Mısır ve Sudan Nil nehri konusunda üç önemli konuda hassastırlar. Bunlar; Mısır'a giden su miktarı azalmayacak, Nil havzası üzerinde yapılacak olan her projede 9 ülkenin onayında geçecektir. Nil nehrinin döküldüğü Mısır ve Sudan'ın veto hakkı bulunmaktadır. Bölgenin iklim şartlarına göre Mısır ve Sudan daha az yağış aldığı için daha maksimum miktarda su kullanımı talebinde ısrar etmektedirler. Fakat bu konu Etiyopya ve Ruanda tarafında rahatsızlık yaratmıştır. 2011 yılında Güney Sudan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile Nil sularının paylaşımı 10 ülkeye çıkmıştır.<sup>35</sup>

Mısır ve Sudan membalarında yer alan tüm kıyıdaş ülkeler, herhangi bir inşaata başlamadan önce bu iki ülkenin oluşturduğu ortak teknik komiteye müracaat ederek teknik detayları verecek, görüşmelerin sonucuna göre onay verilecek veya reddedilecektir.<sup>36</sup>

Nil nehri üzerinde aşağı kıyıdaş ülke olan ve aynı zamanda nehrin sularına katkısı olmayan Mısır yukarı kıyıdaş ülkelerin su kullanım hakkını kısıtlamaktadır. '*Nil Mısır'da, Mısır da Nil'dedir*' sözü Nil nehrinin Mısır için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

---

<sup>34</sup> Onur Öztürk, *Nil Havzasında Su Savaşları, Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 18.05.2010 Erişim Tarihi:10.11.2013

<sup>35</sup> Öztürk, *a.g.e*, Erişim Tarihi:10.11.2013

<sup>36</sup> Aziz Koluman, *Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri*, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları,2003,s.54

Mısır lke nüfusunun Nil havzasına yığılması sonucu nehrin hızla kirlenmesi engellemeye çalışmaktadır. Bir dizi proje üreterek güney bölgesini tarıma daha elverişli hale getirmektedir.2015 yılında tamamlanması planlandığı bazı projelerin gerçekleşmesi için Mısır, Nil nehrinin kontrolünü elden bırakmayacaktır. Bu yüzden Sudan, Mısır ve Etiyopya daki siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeleri yakından takip edecektir.



## II. BÖLÜM

### SINIRAŞAN VE SINIR OLUŞTURAN SULARA İLİŞKİN ULUSLARARASI HUKUKİ DURUMLAR

#### 2.1. ULUSLARARASI SU HUKUKU

Su paylaşımı ve bunlardan yararlanma kurallarının belirlenmesi devletlerarası uyumsuzlukların uluslararası hukukun temel konusudur. Bu bağlamda Uluslararası Su Hukuku, sınır aşan sular konusunda devletlerin etkin kurumlar oluşturabilmelerine zemin hazırlayacak başlıca ilke ve kuralları sağlayan sistemdir. Diğer taraftan, ulusal hukukun temel niteliklerinden olan gerektiğinde yargılama yetkisi ve yaptırım araçlarını kullanma gibi özelliklerden yoksun olan uluslararası hukuk devletler üstü olmayan bir sistemdir ve ancak devletlerin rızası ve onların oluşturduğu ilke ve normlara dayanarak uygulama olanağı vardır. Uluslararası hukuk sisteminin bu yapısına rağmen, devletler çoğunlukla uluslararası hukukun birçok normuna uygun hareket ettiklerini kanıtlamaya çalışarak, uluslararası hukuk sistemini temel bir referans olarak kabul etmişlerdir.

Uluslararası su hukukunun birçok ilkesi iki tür kaynaktan beslenmektedir; antlaşmalar ve uluslararası örfi (teamül) hukuk. Antlaşmalardan kaynaklanan kurallar görece olarak daha sorun daha kolay tespit edilebilirler ancak bazı maddelerin farklı yorumlanması olasılığı daima mevcuttur. Diğer taraftan örfi uluslararası hukuk kurallarını saptamak ve uygulamaya dönüştürmek görece daha zordur. Önde gelen uluslararası su hukuku kurumlarının bu kurallarla ilgili sürdürdükleri düzenleme çabaları sürece büyük oranda katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda, uluslararası hukuk uzmanları, 1997 yılında BM Genel Kurulu'nda "Birleşmiş Milletler Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılmasına İlişkin Sözleşme"<sup>37</sup> (*United Nations Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses*) kabul edilmesinin

---

<sup>37</sup> Ayşegül Kibaroglu, **Türk Dış Politikası ve Su**, Orta Doğu Analiz, Cilt 5, Sayı 53, Mayıs, 2013

uluslararası hukuk (örfi) kurallarının kodifikasyonun da ve ileriye yönelik olarak geliştirilmesinde kayda değer bir başarı olduğunu vurgulamışlardır.

Bu sözleşme birçok sınıraşan su havzalarında, çatışan çıkarları nedeniyle karşı karşıya gelen kıyıdaş ülkelere anlaşmazlıklarıyla ilgili çözüm için referans olabilecektir. Öte yandan gerek uluslararası teamül (örfi) hukukunun gerekse başta BM Sözleşmesi olmak üzere uluslararası antlaşma hukukunun temel ilkeleri olan; “adil kullanım hakkı,” önemli zarara yol açmama, “sınıraşan işbirliği” ve “hidrolojik ve diğer ilgili veri ve bilgilerin düzenli olarak paylaşılması” yükümlülükleri Türk dış politikasının da temel ilkelerini oluşturmaktadır.

Bu ilkeler, antlaşmalara ulaşmak isteyen sorunlu sınıraşan su havzalarında kıyıdaşlar için yararlı referanslar sağlamaktadırlar. Fakat bu ilkelerin sınıraşan nehir havzalarında oluşturulabilecek anlaşmalarda yer alacak kıyıdaşların karşılıklı hak ve yükümlülüklerini içeren kuralları aracılığıyla operasyonel ve kurumsal kılınmaları gereklidir.

Kıyıdaşlar, hukukun çeşitli araçlarla sunduğu bu genel ilkeleri sınıraşan su kaynağının özgün koşullarıyla ilişkili uluslararası antlaşmalar tarafından oluşturulmuş kurallar ve karar-alma mekanizmaları aracılığıyla operasyonel, ölçülebilir ve doğrulanabilir hale getirmelidirler. Sınıraşan su anlaşmazlıklarının yaşandığı birçok havzada yazılı olan ikili ve çok taraflı nehir anlaşmalarının gerçekleştirilmiş olduğu gözlenmektedir.<sup>38</sup>

İkili veya çok taraflı bu su anlaşmalar tutarlı bir biçimde tüm etkilenen tarafları (tüm kıyıdaşları) kapsamalı; uyuşmazlıkları görüşmeye yetkili ortak bir yürütme komitesini içermeli; hidrolojik koşullarda meydana gelebilecek uzun dönemli değişimlere uyum sağlayacak biçimde esnek olmalıdır. Sınıraşan su müzakereleri, antlaşmaların oluşturulmasını ve bu antlaşmaların uygulanmasını sağlayacak nehir havzası yönetim yapılanmalarının kurulmasını hedefleyen uzun soluklu bir çaba olmalıdır. Fakat kısa

---

<sup>38</sup> Vefa Toklu, **Su Sorunu, Uluslararası Hukuk ve Türkiye**, Hacettepe Üniversitesi, S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998

vadeli siyasi çıkarlar için ve ilgili tüm paydaşlar (devlet, özel sektör, sivil toplum ve su kullanıcıları) arasında gerekli tüm istişareleri tamamlanmadan imzalanan ve uygulanan sınıraşan su paylaşım antlaşmaları bu havzalarda su kullanımını etkin, verimli, sürdürülebilir kılamamaktadır. Buna binaen Fırat nehri sularının iki ülke olan Türkiye ve Suriye arasında metreküp üzerinden paylaşımını içeren protokollerde ve Irak ve Suriye'nin yüzdelik üzerinden paylaşımını ileri süren protokollerde gerçek teknik sorunlara değinilmemiş ve bu yüzden sorun çözülememiştir.

Uluslararası Su Hukuku'nda Türkiye'nin, Fırat-Dicle havzasında siyasi ikili ilişkiler bağlamında yaşadığı deneyimler, söylemleri ve uygulamaları Türk Dış Politikasının su ile ilgili ilkelerinin önemli bir kısmının oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Türkiye'nin bölgedeki stratejik önemi, sınıraşan sular konusunun doğrudan ulusal çıkar unsurları içinde yer alması ve bu sebeplerle Fırat-Dicle havzasında 20.yüzyılın ikinci çeyreğinden bu yana bir çok uygulama ve demeçlerde bulunuyor olması bu alanda kapasitesinin gelişmesini sağlamıştır. Uygun politik şartlar oluştuğunda bölgesel su hukuku işbirlikleri oluşturulması için bu kapasitenin eyleme geçirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin Güney komşuları ile Fırat – Dicle akarsuları üzerinde hukuki kurallar belirlenmiş olsa da siyasi oyunlardan dolayı konu farklı boyutlara çekilmektedir.

Kısaca uluslararası akarsuların kullanımına yönelik kurallar antlaşmalarla ve teamüllerle belirlenmektedir. Uluslararası alan da teamül kuralları oluşmamıştır. Paydaş ülkelerin kullanım hakkının sınırları ve kapsamı ile ilgili kesinlik kazanmış uluslararası hukuk kuralı mevcut değildir. Bazı ilkeler kabul edilmiş fakat sorun çözümlenici değildir.<sup>39</sup>

---

<sup>39</sup> Hakan Andemir, **Ortadoğu Su Sorunu Bağlamında Fırat ve Dicle Nehirlerinin Uluslararası Hukuk Bakımından Değerlendirilmesi**, Dumlupınar Üniversitesi, S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003

## **2.2. SINIRAŞAN SULARIN KULLANIMINA YÖNELİK TEMEL DOKTRİNLER**

Uluslararası suların kullanımı ile ilgili 19.yy. sonlarından itibaren üzerinde çalışılan ve günümüze kadar devam eden çalışmalar devam etmekte fakat konu yeterince netleşmemiştir. Hukuk oluşturma çabaları günümüze kadar devam etmiş ve bazı prensiplerde mutabık kalınmıştır.

Teorilerin incelenmesinde temel doktrinler; mutlak egemenlik, doğal durumun bütünlüğü, ön kullanımın üstünlüğü ve adil (hakkaniyete uygun) kullanım biçiminde ortaya konulmaktadır. Birçok mevcut çözüme dayanak teşkil eden bu doktrinler, günümüzde gelinen noktayı da ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

### **2.2.1. Mutlak Ülke Egemenliği (Harmon) Doktrini**

Bu görüş ilk defa 1895 yılında ABD ve Meksika arasındaki Rio Grande akarsuyuna ABD'nin sulama kanalları oluşturması ve bu sebepten dolayı nehrin su seviyesinin düşmesi sorun olmuştur. Bu akarsuyun elverişli olması sebebiyle kullanım açısından hiçbir müdahaleye maruz kalmaması isteyen Meksika daha önce iki ülke tarafından yapılan anlaşmaya göre protesto etmiştir. Bu protesto üzerine ABD Dışişleri Bakanı durumu Başsavcı Harmon'a havale etmiştir. Harmon ise ABD'nin Meksika'ya su bırakmak zorunda olmadığını mutlak egemenliği tezini savunmuştur.

Harmon (Mutlak Egemenlik) görüşü ABD Başsavcısı Judson Harmon'un ismini alarak her devletin kendi ülkesinde bulunan uluslararası nitelik taşıyan sularda dilediğini yapabileceğini anlayışına dayanmaktadır. Yani bir ülkenin kendi topraklarından kaynaklanan suları kendi iradesi dâhilinde kullanılabiliridir. Sınıraşan su üzerinde suyun kaynaklandığı ülkenin kesin hakkı ve egemenliği söz konusudur.<sup>40</sup> Mutlak Ülke Egemenliğinde suyun sınır aşp aşmaması ilgilendirmemektedir.

---

<sup>40</sup> Türkay Baran, **Türkiye'nin Sınıraşan Sularının Su Hukuku ve Su Siyaseti Açısından Su Durumu**, Ed: Zekai Şen, **Sınıraşan Sularımız**, İstanbul: Su Vakfı Yayınları, s.32

ABD II.Dünya Savaşı'ndan sonrasına kadar Harmon doktrinini benimsemişlerdir. Soğuk Savaş döneminde ise bu tezi savunmaktan vazgeçmiştir.

Harmon Doktrini ABD dışında kimi yukarı kıyıdaş ülkeler tarafından da kabul görmüştür. Hindistan ve Pakistan arasındaki İndus akarsuyu anlaşmazlığında Hindistan Harmon Doktrinini savunmuştur. Uyuşmazlığa karşı Hindistan Harmon Doktrinini savunmuş ve uyuşmazlığa ilişkin İndus Suları Andlaşması 1960 yılında imzalanmıştır. Avusturya ve Bavyera arasında 1948 yılında imzaladıkları antlaşma ile ortak akarsular üzerinde karşılıklı kullanımlarını düzenlemişlerdir. Fakat daha sonraki uygulamalarında Avusturya vazgeçmiştir.

### 2.2.2.Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini

Aşağı kıyıdaş devletlerin uluslararası akarsulardan faydalanmalarına olanak sağlamak için Harmon Doktrinine karşı bir görüş ileri sürmüştür. Bu doktrinin savunucusu Max Weber'e göre akarsuların doğal akış yönlerini izlemelerine devlet müsaade etmelidir. Ülke egemenliğine rağmen devlet, kendi ülkesindeki doğal şartları, komşu devlet ülkesinin doğal şartlarının aleyhine değiştirmeye yetkili değildir. Bu doktrinin, aşağı kıyıdaş devlete mutlaka bir yararlanma hakkı tanımıştır.

Aşağı kıyıdaş devlete faydalanma hakkı bakımından büyük üstünlük tanıyan bu doktrin, kabul edilip uygulanması durumunda üç sonucu ortaya çıkarmıştır.

- *Uluslararası akarsuyun aşağı kıyıdaş devletin ülkesinde yer alan kesimindeki suların fiziki niteliğinde yukarı kıyıdaş devlet herhangi bir değişiklik yapamaz.*
- *Aşağı kıyıdaş devletin uluslararası akarsuyun yukarı kıyıdaşça kullanılmasında veto etme hakkı vardır.*
- *Aşağı kıyıdaş devletin gelecekteki muhtemel kullanımları korunmaktadır.*<sup>41</sup>

Kısaca doğal durumun bütünlüğü doktrini, sınıraşan suların doğal durumlarında değişiklik yapılmasını yasaklamak suretiyle, aşağı kıyıdaş devletin aynı akarsu

---

<sup>41</sup> Serkan Değirmenci, **Türkiye'de Sınır Aşan Sular ve Fırat-Dicle-Asi Nehirleri Bağlamında Orta Doğu'da Su Sorunu**, Pamukkale Üniversitesi, S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007

üzerinde gelecekteki olası kullanımlarına da dokunulmazlık tanıyarak, bunları saklı tutmayı amaçlamaktadır.<sup>42</sup>

Bu doktrin, İspanya ve Fransa arasındaki Lanoux Gölü ile ilgili uyuşmazlığa konu olmuştur. İspanya Fransa'nın yaptığı projelerle gölün hidrografik yapısını bozduğunu ileri sürmüştür. Diğer bir örnek olarak 1952 de Mısır Sudan'a karşı doktrini ileri sürerek Nil akarsuyu üzerinde hak iddia etmiştir.

### 2.2.3. Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini

Uluslararası alanda kadim haklar olarak ifade edilse de doktrinin özünü teşkil eden, kazanılmış haklara zarar vermeme yükümlülüğü genelde yukarı kıyıdaş devlet açısından söz konusudur.

Kazanılmış haklara zarar verebilecek durumda olan sürekli olarak yukarı kıyıdaş devlettir. Aşağı kıyıdaş devletin hemen hemen böyle bir imkânı yoktur. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kıyıdaş devletlerin kullanımlarına zarar verilmesine ilişkin hukuki sorunlar daha çok aşağı kıyıdaş devlet açısından ortaya çıkar.

Diğer taraftan, aşağı kıyıdaş devletlerin nehirlerden faydalanmaya daha önce başladıkları da bir gerçektir. Örneğin Nil, Rio, Grande, Columbia, Fırat ve Dicle nehirlerinden yararlanmaya başlayan ilk aşağı kıyıdaş nehirlerdir.

Ön Kullanım Üstünlüğü doktrininin eleştirilmesinin ilk sebebi uygulanma noktasında yukarı kıyıdaş devletlerde ekonomik gelişimini önlemesi gelmektedir. İkinci sebebi ise kıyıdaş ülkeler arasında üstünlük sağlamak amacıyla devletlerarasında eşitsizliğe yol açmasıdır.

Genel ve özel antlaşmalarda ön kullanım üstünlüğü ilkesine çok önem verilmemiş ve daha sonra mahkeme kararı ile reddedilmiştir.

---

<sup>42</sup> Abdullah Demir, **Türkiye-Suriye-Irak Arasındaki Sınıraşan Sular Sorunu Çerçevesinde Türkiye'nin Su Politikası**, Sakarya Üniversitesi, S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006

#### 2.2.4. Adil Kullanım (Hakkaniyete Uygun) Doktrini

Adil kullanım doktrini hakkaniyete uygun, hakça katılım, faydacı, optimum faydalanma, adil kullanım, gibi ifadeler bu doktrini açıklamamak amacıyla kullanılan başlıca terimlerdir.

Adil kullanım doktrinini uluslararası hukuka ilk olarak Amerikalı bilim adamı C. Eagleton kazandırmıştır. Bu doktrin en ayrıntılı şekilde Amerikalı hukukçu Lipper tarafından ele alınmıştır. Lipper bu teoriyi şu şekilde ifade etmiştir: “*Adil Kullanım, kıyıdaş devletler arasında sınır aşan- sınır teşkil eden akarsuların sularının, her birinin haklı ekonomik ve sosyal ihtiyaçları uyarınca, hepsine azami fayda ve her birine asgari zarar verecek şekilde bölüştürülmesidir*”.<sup>43</sup> Kıyı devletlerinin uluslararası nehirlerden aşağı kıyıdaş ve yukarı kıyıdaş yararlanma için bu doktrin ortaya çıkmıştır. Böylece kıyı devletlerin hakkına zarar verilmesinin önüne geçilmiştir. Bu doktrin ilk bakışta her iki tarafı korur gibi görünse de aslında aşağı kıyıdaş ülkesinin haklarını savunmaktadır.

Hak eşitliği, bütün kıyıdaş devletlerin hepsine azami fayda ve diğerlerine asgari zarar verecek şekilde akarsuların yararlanma hakkı tanır. Doktrin ilk olarak uygulama alanı ABD ve Meksika arasında Colorado, Tijiuna ve Aşağı Rio Grande akarsularına ilişkin anlaşmazlığın çözümü için kullanılmıştır. Bu doktrin ilk zamanlar ABD tarafından benimsenirse de bu doktrin ABD ile Kanada arasındaki Columbia akarsuyunun uyuşmazlığında yerleşik bir kural olarak kabul edilmiştir. 26 Ekim 1963 te Nijer Havzası devletleri arasında Ekonomik İşbirliği ve Ulaşım İlişkin Senet, 17 Kasım 1959 da Mısır ve Sudan arasında Nil sularının kullanımına ilişkin Antlaşma, 29 Temmuz 1963 tarihinde Fransa ile İspanya arasında Paris’te imzalanan Yukarı Garonne Havzasının Düzenlenmesine İlişkin Sözleşme de doktrine yer verilmiştir.

Doktrin Uluslararası Hukuk Derneği (U.H.D) ve Uluslararası Hukuk Komisyonu (U.H.K – International Law Commission - ILC) tarafından kabul görmektedir. Doktrin içeriğindeki temel unsurlar şu şekilde sıralanabilir; bölgenin coğrafi ve hidrolik

<sup>43</sup> Ünsal Kesik, *Ortadoğu’da Su Sorunu ve Türkiye’nin Sınıraşan Suları*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009

durumu, ilgili devletlerin birbirlerine oranla su gereksinimleri, devletlerin suları değerlendirme ve depolama konusundaki tedbirleri, her devletin sulardan yararlanma durumu ve israfa ilişkin aldığı önlemler, devletler arasında gerçekleştirilen ve işbirliği imkanları ve devletlerin su ihtiyaçlarını başka havzalardan karşılayabilme olanaklarıdır.

### **2.3. TÜRKİYE DIŞINDAKİ TARİH BOYUNCA SEYR EDEN SU SORUNLARI**

Dünyanın diğer birçok bölgesinde sınır aşan sular ile ilgili çeşitli uyuşmazlıklar bulunmaktadır. Söz konusu uyuşmazlıklar havzaların değişik özellikleri ve taraf olan ülkelerin jeopolitik konumları itibariyle, aynı nitelikte olmakla birlikte, sınır aşan suların, uyuşmazlığa taraf olan ülkeler arasında hangi ölçütlere göre tahsis edileceği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Aşağıda dünya üzerindeki bazı bölgelerdeki su sorunlarını ele alacağız.

#### **2.3.1. ABD ve MEKSİKA ARASINDAKİ RİO GRANDE NEHRİ SORUNU**

19.yy'ın sonlarında gündeme gelen ve mutlak ülkesel egemenlik doktrinin ortaya çıkmasına kaynaklık eden Rio Grande nehri ile ilgili ABD Dışişleri Bakanlığı, Rio Grande nehrinin iki ülke arasında sınır teşkil etmeden önce ABD'deki bölümünde, bu ülke tarafından yapılan saptamalarla ilgili Meksika'nın uluslararası hukuk açısından ileri sürdüğü hususlarda ABD başsavcısının görüşlerine başvurmuştur. Başsavcı Judson Horman ise bu ülkenin Rio Grande nehrinin ABD içerisinde bulunan bölümü üzerinde mutlak hakimiyet teorisine göre hakkı olduğunu ileri sürmüştür.<sup>44</sup>

ABD Meksika ile 1906 yılında ilk anlaşmasını yapmıştır. 1944 yılında yaptığı diğer bir anlaşma ABD Rio Grande, Colorado ve Tijuana nehirlerinden Meksika'ya su tahsis etme yükümlülüğü altına girmiştir. Bu anlaşma ile Colorado, Tijuana ve Rio Grande nehirlerinin müştereken kullanımı düzenlenmiştir.

---

<sup>44</sup> Koluman, a.g.e, s:80



### 2.3.2. MISIR ve SUDAN ARASINDA NİL NEHRİ SORUNU

Dünyanın en uzun nehri olan Nil nehri; Brundi, Ruanda, Zaire, Kenya, Tanzanya, Uganda, Etiyopya, Sudan ve Mısır'ın su ihtiyacını karşılamakla beraber Nil nehrinin ülkeler tarafından önemi büyüktür.

Nil nehrinin kullanımı ile ilgili olarak Mısır ve Sudan arasında 1924 yılında ortaya çıkan ve 1929 yılında ulaşılan antlaşmanın müzakereleri sırasında, Mısır doğal durumun bütünlüğü doktrinini tam olarak ileri sürmese de buna benzer bir tavır takınmıştır. Uyuşmazlığın çıktığı sırada, İngiltere'nin yönetimi altında bulunan Sudan hükümeti, Hartum'un güneyinde bulunan Gezire bölgesinde bir sulama projesi geliştirmek istemekteydi. Mısır bu proje ile Nil nehrinin çıkarlarının tehlikeye gireceğini düşünerek İngiltere nezdinde girişimlerde bulunmuştur. İngiltere ve Mısır, sorunu incelemek üzere 26 Ocak 1925 tarihinde bir komisyonun kurulmasına karar vermişlerdir. Bu komisyonda;

*“Mısır hükümeti her zaman ve ısrarla, söz konusu sulama projesinin hiçbir şekilde Mısır'daki sulama faaliyetlerine zarar verecek nitelikte olmaması ve ayrıca bu ülkede sayısı gittikçe artan tarım nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için elzem olan muhtemel projelerine de zarar vermemesi gerektiğini...”* ileri sürmüştür.<sup>45</sup> Mısır hükümeti doğal durumun bütünlüğü doktrinini öne sürerek, sadece mevcut kullanımların değil, aynı zamanda gelecekteki kullanımları da göz önünde bulundurarak, Sudan'ın Nil nehrinin kendi ülkesindeki bölümünün herhangi bir su kaynaklarını geliştirme faaliyetine girişmesini engellemeyi amaçlamıştır.

Nil komisyonu, 21 Mart 1926 tarihli raporunda, Mısır'ın ileri sürdüğü iddiaları kabul etmemiş ancak, Nil nehri sularının 19 Ocak-15 Temmuz döneminde, Mısır'a bırakılması ve Sudan'ın da bu süre dışında Nil sularından belli bir oranda faydalanabileceğini belirtmiştir. Mısır da daha sonradan bu görüşü benimseyerek ve

---

<sup>45</sup> Seyfi Kılıç, **Sudan Bölünmeye Giderken Nil Nehrinde Sular Isınıyor**, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Orsam Su Araştırmaları Programı Uzmanı, İstanbul: 4 Şubat 2011

1929 Antlaşmasında da komisyonun kararlarını antlaşmanın tamamlayıcı bir parçası olarak kabul etmiştir.<sup>46</sup>

Mısır ile Sudan, 1929 Antlaşması'na giden süreçte, Nil sularının kullanımı konusundaki uyuşmazlıklarında, ön kullanımın dokunulmazlığı ilkesini de karşılıklı olarak kabul etmişlerdir. Sudan yukarı kıyıdaş olarak, bu konudaki görüşünü şu şekilde bildirmiştir:

*“Mısır’ın halen sulama amacıyla kullandığı su miktarı üzerinde kazanılmış bir hakka sahip olduğu reddedilmemektedir. Sudan da aynı hakka sahiptir.”*

Daha sonra 1979 yılında Mısır Devlet Başkanı Enver Seda İsrail ile barış antlaşması imzalamış Mısır’ın sadece savaşa su sebebi gireceğini ileri sürmüştür.

90’lı yıllara gelindiği ise Mısır’ın Dışişlerin den Sorumlu Bakanı Butros Gali de Mısır’ın ulusal güvenliğinin, farklı ülkelerin elinde olduğu ve bölgede çıkacak olan herhangi bir savaşın ise su sebebi ile olacağını iddia etmiştir.<sup>47</sup>

Nil Nehri ile ilgili yapılan antlaşmalar;

15 Nisan 1891 İngiliz-İtalyan Protokolü,  
15 Mayıs 1902 İngiltere-Etiyopya Antlaşması,  
12 Mayıs 1906 İngiltere-Belçika Antlaşması,  
13 Aralık 1906 İngiltere-Fransa-İtalya Antlaşması,  
1925 İngiltere-İtalya Nota Teatisi,  
7 Mayıs 1929 Mısır-İngiliz Sudanı Antlaşması,  
8 Kasım 1959 Mısır-Sudan Nil Suları Antlaşması olarak sıralanabilir.

Bu en son yapılan antlaşma ise en kapsamlı antlaşma olmakla birlikte Mısır ve Sudan’ın planladıkları barajların yapımı onaylanmıştır.

Sonuç olarak Mayıs 2010 tarihli ve Ruanda, Etiyopya, Uganda ve Tanzanya arasında imzalanan antlaşma, yukarı kıyıdaş ülkelerin kendi ülkelerindeki su kaynaklarını geliştirme haklarını sömürge sonrası dönemden bu yana kullanmak istemelerinin doğal

<sup>46</sup> Zaman Gazetesi, 17 Eylül 2012

<sup>47</sup> <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1695> Erişim Tarihi: 20.04.2013

bir sonucudur. 17 Eylül 2012 Sudan Cumhurbaşkanı Ömer el-Beşir ile Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi, Kahire'de cumhurbaşkanlığı sarayında bir araya geldi. Mısır Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Yasir Ali, düzenlediği basın toplantısında, liderler arasındaki görüşmede Nil Nehri'nin sularının paylaşımı konusundaki anlaşmazlıkların ele alındığını belirtti.

Ali, Kahire ve Hartum'un Nil'deki paylaşım krizine bakış açılarının benzer olduğunu, Sudan heyetinin ziyaretinin sonunda konuya ortak bir bildiri yayımlanacağını ifade etti. Etiyopya, geçen yıl nisan ayında Sudan-Etiyopya sınırı yakınında Nil Nehri'nde baraj projesi başlatmış, Kahire ve Hartum yönetimleri, projenin Nil sularının paylaşımına ilişkin 1929'da imzalanan anlaşmanın ihlali anlamı taşıdığını iddia ederek projeye itiraz etmiştir.<sup>48</sup>

### **2.3.3. BANGLADEŞ ve HİNDİSTAN ARASINDA GANJ NEHRİ SORUNU**

Ganj nehri Çin Halk Cumhuriyetinden doğarak, Nepal ve Hindistan'dan geçip, Hindistan ve Bangladeş arasındaki 128 km'lik kısmını oluşturmakta, Bangladeş topraklarından 112 km. akmakta ve Bangladeş içinde Jamuna-Brahmaputra ile birleşerek, Badma adını almakta ve Badma, Meghna ile birleşerek denize dökülmektedir.

Bangladeş ve Hindistan arasındaki uyuşmazlıkların en önemli sebebi Ganj sularının paylaşımı konusundadır. Fırat – Dicle havzasında soruna benzer konudur. Hindistan Ganj nehri üzerinde Farakka Barajı inşaatını yapmayı planlaması üzerine 1951 yılında Pakistan bu projenin inşasını protesto etmiş ve ortak suların kullanımının planlanmasının bir BM kuruluşu tarafından yapılmasını ve bu arada konunun iki ülke tarafından da incelenmesini önermiştir. Fakat bu durum Hindistan tarafından kabul edilmemesine rağmen Farakka barajı 1961 yılında inşaatı başlanmış ve 1970 yılında tamamlanmıştır. Bu arada Bangladeş 1971 de bağımsızlığını ilan etmiştir. Hindistan ve Bangladeş, 1977 yılında yaptıkları bir anlaşma ile kurak mevsimde Ganj sularının %63'ünün Bangladeş'e verilmesi konusunda mutabık kalmışlardır.

---

<sup>48</sup> [http://www.zaman.com.tr/politika\\_misir-ve-sudan-liderleri-nil-nehri-sulari](http://www.zaman.com.tr/politika_misir-ve-sudan-liderleri-nil-nehri-sulari) Erişim Tarihi:20.04.2013

1985 ve 1988 yılını kapsayacak şekilde mutabakat yapılmış ve ortak Uzmanlar Komitesi kurulmuştur. Fakat daha sonra bu mutabakat sona ermiştir. 12 Aralık 1996 da ise 30 yıllık bir süreyi kapsayan “Hindistan Cumhuriyeti ve Bangladeş Halk Cumhuriyeti arasında Farakka’da Ganj sularının paylaşımı Andlaşması imzalanmıştır.”<sup>49</sup>

Sonuç olarak Ganj nehri konusunda Hindistan ve Bangladeş sorununda Hindistan’ın Türkiye’nin Fırat-Dicle konusundaki politikasına benzer bir politika izlemekte olduğu ve ülkesinden geçen sınır aşan su ile ilgili olarak hakça kullanım ilkesi çerçevesinde suyun kullanılmasını öngörmüştür.

#### **2.3.4. SENQU / ORANJ LESOTHO KRALLIĞI ve GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ SU SORUNU**

Su paylaşımı ile ilgili diğer bir uyuşmazlık ise Lesotho Krallığı ile Güney Afrika arasında 1986 yılında karşılıklı iki ülke arasında imzalanan bir anlaşma ile kesin çözüme ulaşımıştır. Bu anlaşmada Senqu / Oranj havzası içinde yapımı planlanan su tesisleri esas alınarak, Güney Afrika Cumhuriyeti’ne bırakılan su miktarı ile ilgili bütün faaliyetlerin bir ‘Ortak Teknik Komite’ tarafından yürütülmesi öngörülmüştür. Güney Afrika’ya verilecek su için inşaa edilmiş olan Trans-Caledon Tüneli’nin idaresinden sorumlu ve söz konusu tünel ile ilgili tüm faaliyetleri üstlenebilmesine imkan verecek yetkilerle “Tünel İdaresi” kurulmuştur. Bu idare’nin Ortak Teknik Komiteyle sıkı bir istişarede bulunması hüküm altına alınmıştır.

Lesotho’nun Senqu / Oranj suları üzerinde inşa ettiği su tesislerinin Güney Afrika Cumhuriyeti’ne su tahsis etmesine ilişkin hükümler de anlaşmada mevcuttur. Diğer bir önemli konuda mansap ülkesi olanın memba ülkesi olan Lesotha’ya aldığı su karşılığında bedel ödemesidir. Ve buna binaen ortak yapılacak su tesislerinde üretilen enerji gelirinin paylaşılması da söz konusu anlaşmada mevcuttur.

---

<sup>49</sup> Seyfi Kılıç, **Hindistan ile Bangladeş Arasında Ganj Nehri Uyuşmazlığı ve Farakka Andlaşması**, Ortadoğu Analiz, Cilt 5, Sayı 58: Ekim 2013

### **2.3.5. KOMATİ NEHRİ ÜZERİNDEKİ SWAZİLİND ve GÜNEY AFRİKA ARASINDAKİ SU SORUNU**

Güney Afrika ve Swaziland arasındaki Komati nehri sorununda Güney Afrika Swaziland'a su karşılığında bir ödeme yapmasına rağmen Komati nehrinin Swaziland sınırları içinde kalan bölümü üzerinde yapmayı planladığı su tesislerini hemen hemen tamamını finanse etmektedir.

Yukarıdaki her iki uyuşmazlıkların çözümünde yukarı kıyıdaş ülkelerin hakça ve makulca kullanımından yararlanırken aşağı kıyıdaş ülkelerin ise zarar görmemesi önemlidir. Lesotho ve Swaziland uzun seneler boyunca Güney Afrika'nın hükümrancılığı altında olmasından dolayı savunma ve enerji yatırımlarında Güney Afrika tarafından desteklenmektedir. Fakat Lesotho ve Swaziland'ın kendi topraklarından geçen nehirlerin kullanımında Güney Afrika'nın egemenlik haklarını tanımış olması önemli bir husustur.

### **2.3.6. MEKSİKA ve GUATEMALA ARASINDAKİ SU SORUNU**

Usumacinte, Suchiate ve Grijalva nehirleri Guatemala'dan doğarak Meksika topraklarına akmaktadır. Meksika Guatemala'dan akan suların paylaşımı konusunda bir anlaşma imzalanmasını talep etse de bu talebine olumlu yanıt gelmemiştir.

Fakat Meksika Suchiate nehri üzerinde mevsimsel olarak debisinin artmasıyla beraber baraj yapmayı planladığı için Guatemala Meksika anlaşmak için masaya oturmayı kabul etmiştir. Söz konusu nehirler ile ilgili önemli olan hakça, akılcı ve optimum esaslar çerçevesinde yapılması öngörülmektedir. Ve her iki ülke mevcut nehirler üzerinde inşaa edecekleri barajları birbirlerine haber vermeleri gerekmektedir.<sup>50</sup>

---

<sup>50</sup> Abdullah Kıran, **Ortadoğu'da Su Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı**, <http://books.google.com.tr/>  
Erişim Tarihi:21.04.2013

### III. BÖLÜM

#### SINIRAŞAN VE SINIR OLUŞTURAN SULARIN ULUSAL, SİYASAL VE DİPLOMATİK SORUNLARI

Dünyadaki toplam su miktarı 1.4 milyar km<sup>3</sup>'tür. Bu suların %97,5'i okyanuslarda ve denizlerde tuzlu su olarak, % 2,5'i ise nehir ve göllerde tatlı su olarak bulunmaktadır. İşte bu az miktarda olan oran üzerinde tüm senaryolar dönmektedir. Bu yüzden su sorunu hem iç siyasette hem de dış siyasette çatışmalara neden olmaya başlamıştır.

Uluslararası hukuktaki gelişmelerden önce iç hukukta, toprak hukukundan sonra su hukuku gelişmiştir. Tarihte ilk bilinen su savaşları ise M.Ö. 2500 yıllarında Aşağı Mezopotamya da kurulu Lagaş ve Umma şehir devletleri arasında patlak vermiştir.<sup>51</sup>1924 te ise Amerikalı çiftçiler Los Angeles su kanalları sistemini suyun Ownes Vadisi'nden Los Angeles'a yönlendirilmemesi için birçok defa havaya uçurdular. İkinci Dünya savaşında ise barajlar rutin olarak bombalanmıştır. Bunun akabinde Hindistan ve Pakistan arasında İndus nehri konusunda ilişkiler kötüleşmiştir. 1948 ise Arap-İsrail savaşında su bir silah olarak kullanılmıştır. Nil nehri için ülkeler arasında çatışma olmuştur. İsrail de stratejik konumundan dolayı Golan Tepelerini işgal etti ve günümüze kadar gelen sorun devam etmektedir. Yine 1982 de Beyrut'a giren İsrail birlikleri kentin batı yakasındaki suyu keserek dize getirebilmişlerdir.1991de ise Körfez Savaşı sırasında Fırat suyunu azaltması için Türkiye'ye rica da bulunmuştur.

Hindistan'da Namada Nehri Projesi sebebi ile birçok insanın yerini değiştirmesine yol açmıştır. Bu konu yüzünden hükümet ile halk arasında 15 gün boyunca çatışmalar sürmüştür. Bunun yanısıra 1954 yılında Amerika ve Meksika ilk uluslararası su

---

<sup>51</sup>Yakup Şalvarcı, *Pax Aqualis, Türkiye-Suriye-İsrail İlişkileri, Su Sorunu ve Ortadoğu*, İstanbul: Zaman Kitap, 2003, s. 25

çatışmasını Kolorado Nehri üzerinde başlatmışlardır. Buna benzer birçok çatışmayı örnek versek te devletler ikili anlaşmalar ile çözmeye çalışmaktadır.

Yukarı da da gördüğümüz gibi yıllardan beri gelen dünya diplomasisinin trafiğini arttıran su sorunu tarihi bir perspektife dayandığını görmekteyiz. Su ile barışı birleştirerek Mavi Barışı kurarak yenir su politikasına doğru gidilmelidir. Su sorunun ana merkezine baktığımızda hakkaniyet kriteri vardır. Bunun ülkeler arasındaki su çatışmalarına baktığımızda belirsiz ve göreceli olduğunu görmekteyiz. Ülkeler stratejik konumlarını kullanarak güçlerini ellerinde bulundurmaktan yanadırlar. İşte bu noktada çatışmalar uluslararası boyutlara taşınmaktadır. Siyasi ve diplomatik sorunlar gündeme gelmektedir. Ülkelerin ortak karar alamadığı durumlarda hükümet dışı örgütlerin yönlendirmeleri olmalıdır.

## IV. BÖLÜM

### HAVZA ÜLKELERİNİN SU SORUNLARI VE POLİTİKALARI TÜRKİYE, SURİYE ve IRAK

Geçmişten günümüze, dünyanın birçok bölgesinde suların ortak kullanımı ile ilgili sorunlar yaşanmış ve yaşanmaktadır. Söz konusu bu uyumsuzluklar nüfusun artışı, sanayileşme ve ülkelerin hızlı gelişimiyle daha da artmıştır. Çünkü tüm bu gelişmeler suya olan ihtiyacı ve bağımlılığı arttırmıştır. Suya olan talebin artması ve gerek insanlar gerekse de ülkelerin su kaynaklarına olan ihtiyaçlarını karşılama çabaları, özellikle aynı akarsuları paylaşan devletlerarasında sorunları doğurmuştur. Genellikle bu sorunlar, iki veya daha fazla devletin topraklarından geçen akarsular yani “ Sınır aşan sular” üzerinde yaşanır.<sup>52</sup>

Ortadoğu’daki su sorunu ise Türkiye’yi, Dicle ve Fırat nehirlerinin ülkesinden doğması, kendi topraklarını suladıktan sonra Irak ve Suriye topraklarına geçmesi ve nihayet Irak’ta Şattül Arap adı altında birleşerek Basra Körfezine dökülmesi ile üç ülkeyi de yakından ilgilendirmektedir. Bölgede artan su talebi ile birlikte her üç ülkede görüş farklılıkları oluşmaktadır. Türkiye için su sorunu temelde su kaynaklarının nasıl kullanılacağı ve nasıl değerlendirileceğinden ibarettir. Fakat güney komşularımız olan Suriye ve Irak ile su sorunu ile ilgili her masaya oturduğumuzda uzlaşmayan konular birikmektedir.

Fırat ve Dicle havzalarındaki su sorunu görüntü itibariyle hukuki görünse temelinde siyasi politikalar yatmaktadır. Bunun diğer Ortadoğu devletlerinin yaşadığı su sorunları ile karşılaştırma yaparsak Nil, Ürdün ve Litani gibi diğer Ortadoğu havzalarında yaşanan sorunlardan önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bu nehirler Türkiye-Suriye Irak havzalarındaki gibi su sıkıntısı çekmiyorlar ve Mısır gibi yakın tarihte su

---

<sup>52</sup> Damla Arap, **Ortadoğu’da Su Sorunu Türkiye ve Çözüm Önerileri**, İstanbul Üniversitesi, S.B.E, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1996.



kıtlığı ile karşı karşıya değiller. Ürdün ve Nil nehri havzalarındaki söz konusu demografik ve hidrolojik koşulların biçimlendirdiği kısa ve orta vadeli sorunlar ile benzeştiğini söylemek zordur. Türkiye-Suriye ve Irak arasında uzun vadeli sorunlar gözükmemektedir. Her ülkenin kendine göre tezleri ve politikaları bulunmaktadır. Bu bölümde bunlara yer vereceğiz.

#### 4.1. SURIYE’NİN TEZLERİ VE POLİTİKALARI

Türkiye ve Suriye, Fırat, Dicle ve Asi Havzalarında kıyıdaş ülkelerdir. Türkiye ve Suriye arasında her zaman Fırat Nehrinden kaynaklanan sorunlarla siyasi gündemde olsa da aslın da iki ülke arasında sınır aşan suların sayısı yaklaşık 10 tanedir. Türkiye ve Suriye arasında “su” ile ilgili ilk anlaşma 1921 tarihli Türk- Fransız Anlaşmasıdır.<sup>53</sup> Bu anlaşmaya göre, iki ülkenin Kuveik Suyundan yararlanmasını konu edinmiş ve yine bu konu ile ilgili 1926 yılında tekrar ikinci bir anlaşma yapılmıştır. 19 Mayıs 1939 tarihli “Hatay-Suriye Tahdid-i Hududu Son Protokolü” ve 13 Mayıs 1952 tarihli “Türkiye’deki Çağçağ Suyunun Müsavatan Taksim Edileceği Hakkında Protokol” ile Afrin ve Asi sularından yararlanmada eşitlik ilkesinin, Çağçağ deresinin sularından yararlanmada da hakkaniyet ilkesinin uygulanacağını hükümüne yer verilmiştir.

1950’li yıllara kadar iki ülke arasında yapılan anlaşmalara göz atarsak, iki ülkeyi siyasi anlamda karşı karşıya getirmiş ve beyan edilmiş herhangi bir su sorunundan bahsetmek mümkün değildir. Asıl sorun 1950’li yılların devamında her iki ülkede de, Fırat ve Dicle nehirlerinin suladığı bölgelerde nüfusun hızla artması ve şehirleşme-sanayileşme sürecinin su, gıda ve enerji ihtiyacının büyük barajlar yapılmasını gerektirecek boyutlara ulaşması sonucunda ortaya çıkmaya başlamıştır. İki ülkede artan bu ihtiyaçları doğrultusunda büyük projeler geliştirmeye başlamıştır. İlk girişim ise Suriye tarafından gelmiştir. Suriye, Lübnan topraklarında doğan kendi topraklarını geçtikten sonra Hatay’dan Akdeniz’e dökülen Asi Nehri üzerinde baraj ve sulama tesisleri kurmayı planlamış ve Dünya Bankasından da bu projenin maliyetleri için kredi talebinde bulunmuştur. Fakat Dünya Bankası bu nokta da aşağı kıyıdaş ülke konumundaki Türkiye’nin de fikrinin alınması gerektiğini bildirmiştir. Fakat Suriye, Hatay ilini Türk

---

<sup>53</sup> Koluman, a.g.e,s.42

toprağı olarak kabul etmeyip Türkiye’den onay almayı politikasını uygun bulmadığı için kredi talebini geri çekmiştir. Bu küçük sürtüşmenin ardından Türkiye ve Suriye arasında ilk ciddi sorun, 1960 yılında inşasına başlanan Keban Barajıyla yaşanmıştır. Ayrıca 1973 yılında inşasına başlanan Karakaya barajı ve hidroelektrik santralleri gerilimi arttırmıştır. Karakaya Barajı’nın 1977 yılının sonlarında su tutmaya başlamasıyla beraber Fırat nehrinin sularında bir miktar azalma olması sebebiyle Suriye ve Türkiye arasındaki siyasi ilişkilerini zedelemiştir. Bu olaydan sonra Suriye, Türkiye’ye karşı koz olarak Ermeni Asala militanlarına destek vermeye başlamıştır.

1970’li yıllardan sonra Türkiye Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde toplam 21 baraj ve 19 hidroelektrik santralini kapsayan Güneydoğu Anadolu Projesini (GAP) geliştirmeye başlamasıyla Suriye’nin tedirginlikleri ve talepleri iyiden iyiye artmıştır.<sup>54</sup>

Suriye GAP’ın hayata geçirilmesinden dolayı Türkiye’nin bu projeyi kendisine karşı silah olarak kullanmasından endişe duymuş ve bu konuyu başta Arap Birliği Zirvesi’ne daha sonra Uluslararası gündeme taşımıştır. Suriye, Türkiye’nin su meselesinde suyu kesme tehdidinde bulunduğunu da bahane ederek bu sorunun uluslararası arenada çözümlenmesinden yana bir tavır ortaya koymuştur. Bu sorunların gündemde seyr ederken şuna dikkat çekmek gerekir ki Türkiye’nin gerek bu bölgede gerek Güneydoğu bölgesinde su sorununa her zaman barışçıl yaklaşmıştır. Bunun aksine bu durumdan dolayı kendini güvence altına almak isteyerek Suriye Türkiye’nin terör odaklarını destekleyerek Türkiye’yi zor durumda bırakmışlardır.

1978 yılında Türkiye ve Irak arasında bir protokol imzalanmıştır. Bu protokole göre bölgesel sular sorununu görüşmek amacıyla bir ortak teknik komite kurulmuştur. Suriye de bu komiteye 1983 yılında katılmıştır. Gerek Suriye gerek Irak, Fırat ve Dicle nehirlerinin sularının kullanımına ilişkin müzakerelerde söz konusu suların üç ülke arasında bölüşülmesi fikrini ileri sürmüşlerdir. Bunun sebebi ise Irak ve Suriye’nin, Fırat ve Dicle Nehirleri için uluslararası sular kavramını kullanmayı tercih etmesindedir. Türkiye ise konumu gereği mutlak egemenlik görüşünü savunduğu için

---

<sup>54</sup> Yaşar Cihansız, **Güneydoğu Anadolu Projesi’nin (GAP) Yakın Gelecekteki Türkiye-Suriye İlişkilerine Olabilecek Etkisi**, Ankara Üniversitesi, S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995

taleplerin hiçbirini kabul etmemiş ve geri adım atmamıştır. Görüşmeler de Türkiye Fırat, Dicle ve Asi Nehirlerinin birlikte ele alınması gerektiğini belirtmiş, Suriye ve Irak ise sorunun sadece Fırat Nehrinden kaynaklandığını ve asıl çözülmesi gereken sorunun o olduğunu savunmuşlardır. İşte bu fikir ayrılıklarından dolayı komite, 1992 yılında gerçekleştirilen son toplantıya kadar su sorununa bir çözüm bulamamıştır.

1984 yılında Türkiye, Fırat ve Dicle nehirlerinin sularının üç ülke arasında tahsisinin sağlanması amacıyla bu komitede 3 aşamalı bir plan ileri sürmüştür.<sup>55</sup> Buna göre;

- 1- Su kaynakları envanter çalışmaları yapılmalı,
- 2- Toprak kaynaklarının envanter çalışmalarını kapsamalı,
- 3-Su ve toprak kaynaklarının envanter çalışmalarının sonuçları bu aşamada değerlendirilerek bir sonuca varılmalıdır.

Fakat Suriye ve Irak Fırat ve Dicle Nehirlerini garanti altına almak istediklerinden Türkiye'nin bu çözümüne yanaşmamışlardır. Türkiye ise bir hamle yaparak GAP'ında bir an önce devreye girmesini istediği için, 1986 yılında Suriye Başbakanını Ankara'ya davet etti ve dönemin Başbakanı Turgut Özal yaptığı karşılıklı ziyaretle ilişkileri geliştirmeyi amaçladı. Bu ziyaretler sırasında Suriye ve Türkiye arasında 1987 tarihli ve yapılan ilk yasal düzenleme anlamı taşıyan "Ekonomik İşbirliği Protokolü" imzalandı. Bu protokol günümüze kadar geçerliliğini korumuştur.

1998 yılından sonra Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler gelişmeye başlamış hatta bu ilişkilere istinaden, Asi Nehri üzerinde ortak baraj yapma projesi geliştirilmiştir. 45 milyon liraya mal olması planlanan barajdan elde edilecek enerjiyi iki ülke ortaklaşa kullanması planlanmış ve 6 Şubat 2011 yılında Asi Dostluk Baraj'ının temelleri atılmıştır. Fakat Arap Baharı ve Suriye'de yaşanan İç Savaş nedeniyle barajın inşaatı durdurulmuştur. Bunun yanında Suriye, Dicle ve Fırat sorununu İsrail ve Suriye barışında bir koz olarak kullanmakta ve ABD'yi yanına çekmektedir. İsrail ile Golan Tepelerinin den kaynaklanan sorunlarında fedakarlık yapabileceğini fakat bununda Türkiye'den alacağı fazla suya bağlı olduğunu açıklamaktadır. Suriye İsrail ve ABD'nin desteğini alarak Türkiye üzerinde baskı yapılması sağlamaktadır.

---

<sup>55</sup> Özden Bilen, **Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye**, Ankara: TESAV Yayınları, 2009, s.43

Suriye hükümetine göre Fırat ve Dicle üzerinde paylaşım konusunda dikkat edilmesi gereken hususlar aşağıdaki gibidir.

- *Her iki ülke nehirde ihtiyacı olan su miktarını ayrı ayrı bildirecektir.*
- *Her iki ülke iki nehrin kapasitelerini ayrı ayrı saptayacaktır.*
- *Üç ülkenin nehirde almak istediği suyun toplam miktarı o nehrin debisinden fazla olduğu takdirde kalan miktar oransal olarak her bir ülkenin talep ettiği miktardan düşecektir.*
- *Yapılan görüşmeler sonuçlandırılmazsa, havza ülkeleri arasında çıkacak her türlü uyuşmazlık BM Uluslararası Adalet Divanı gibi kuruluşlarda uluslararası düzeyde tartışmalı ve sorun bu kuruluşların hakemliği çerçevesinde çözümlenmelidir.*
- *Görüşmelerde tarafsız gözlemciler yer almalı, taraflar alınan kararları uygulamak istemezse, BM'nin görevlendirdiği gözlemcileri görüşlerine dayanarak yaptırımlar uygulanmalıdır.<sup>56</sup>*

Suriye'nin su politikasındaki nihai amacı, Irak gibi sınır aşan sular kabul etmeyip Fırat ve Dicle nehirlerinin uluslararası sular olarak adlandırılmasını sağlayarak üzerinde hak iddia etmek istemektedir.

Sonuç olarak, Suriye'de iç savaşın yaşandığı ve binlerce insanın hayatını kaybettiği şu günlerde, su sorunu dahil Ortadoğu'daki tüm sorunlarda devletler kendi çıkarlarından da tavizler vererek, kendi gerekçelerini görüp sorunlara bu açıdan çözümler aramalıdır ve devletler sınır aşan su politikalarında bilimsel ve objektif ölçülerde tutarlılığını sürdürmeli ve kendi stratejilerini çizmelidirler.

## 4.2. IRAK'IN TEZLERİ VE POLİTİKALARI

Irak'a göre, Fırat ve Dicle üzerinde tarih boyunca yapılmış tesislerinden ve mevcut sulamalardan kaynaklanan kazanılmış hakları bulunmaktadır. Irak'a göre bu

---

<sup>56</sup> Zafer Akbaş, Çiğdem Mutlu, **Uluslararası Politikada Irak ve Suriye'nin Sınıraşan Su Sorununa Yaklaşımı ve Türkiye: Beklentiler ve Gerçekler**, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, 2012, s,220

kazanılmış hakların iki önemli maddesi vardır. Birincisi binlerce yıldan beri, bu nehirler Mezopotamya’da yaşayan insanlar için bir yaşam kaynağı olmuştur. Böylelikle bu bölgede yaşanmışlıktan dolayı bu bölgedeki insanlar kazanılmış hakları dile getirmektedir. Fakat yukarı kıyıdaş ülkenin bölgede tarihsel kullanımından ötürü doğan hakları elden alma gibi bir durum söz konusu olamaz. Kazanılmış haklardan doğan sulama ve su tesislerinden faydalanma hakkı vardır.

Irak’ta Suriye gibi nehirler üzerinde tarihten kaynaklanan müktesep haklarına ve Irak’ın tezlerine göre Fırat ve Dicle her üç ülkenin ihtiyacına göre matematiksel formülle bölüşülmelidir.

- *Her ülke ihtiyacı olan su miktarını her proje için ayrı ayrı ve projenin işletmede, inşa halinde ve planlanmış olduğunu belirterek bildirecektir.*
- *Dicle ve Fırat nehirleri için ayrı ayrı hidrolojik veriler teati edilmelidir.*
- *Ortak teknik komite tüm verileri derledikten sonra her nehir için ayrı ayrı olmak üzere, önce işletmedeki projeler için su ihtiyaçlarını, daha sonra inşa halindeki projeler için su ihtiyaçlarını saptayacaktır.<sup>57</sup>*

Irak ve Suriye’nin yukarıda Fırat-Dicle havzası ile ilgili görüşleri hem bilimsellikten uzak hem de hakkaniyet ilkesi ile bağdaşmayan bir nitelik taşımaktadır. Yukarıdaki maddelerde bu Dicle ve Fırat nehrinin ortak su ve uluslararası su olarak nitelendirilmesi, sorunun başlangıç kaynağıdır.

Buna ek olarak Türkiye’nin nehirler üzerindeki projeleri, Irak’a olumsuz etkide bulunmaktadır ve projeler için Türkiye’nin bölge liderliği soyunmasıdır. Irak ve Suriye için Fırat ve Dicle iki ayrı havzadır. Fakat Türkiye’nin yapacağı projelerde bu iki nehri tek havza olarak algılamasını yanlış bulmaktadır. Irak Dicle nehri ile ilgili görüşmelere Suriye’nin asla dahil edilmemesini istemektedir. Irak’a göre Suriye’nin Dicle nehrine hiçbir katkısı yoktur. Suriye ve Irak’a bakarsak bu nehirler üzerinde Türkiye’nin hiçbir hakkı yoktur. Irak ve Suriye’nin asıl amacı bu iki nehirden mümkün olduğunca fazla yararlanmaktır.

Iraklı yetkililer su kaynaklarından en iyi biçimde faydalanmak için Dicle ve kolları üzerinde bir çok baraj inşa etmişlerdir. 1959 da Dokan Barajı, Derbendihan Barajı 1962

---

<sup>57</sup> Akbaş, a.g.e, s.224

de, Hemrin Barajı 1981 de, 1986 da Saddam Barajı, 1965 te Dibbis Barajı, 1969 da Diyala Barajı ve Azim Barajını da 1999 da inşaa etmiştir.<sup>58</sup> Aynı şekilde çok sayıda baraj ve belli başlı kros regülatörleri de inşa etmişlerdir. En önemlileri 1939 da El Kut Barajı, 1956 da Samira Barajı ve Sarsar Ünitesi, 1977 de El Mişrah ve El Hahla regülatörleri ve 1978 de ise El Buteyre ve El And regülatörleri dir.

Fırat üzerinde inşa edilmiş olan baraj ve regülatörler gelince en önemlileri şunlardır; 1987 de El Kaddasiye, ilk defa 1911 de inşa edilen ve 1987 de tekrar yenilenen Hindiye ünitesi, Micarra regülatörü 1942 de, 1948 de ise El Ramadi Barajı ve Dibban regülatörü, 1952 de El-Varar regülatörü, 1957 de ise Kerme Beni Said Ümmeti Nahle ve İkayka ve El Baffar regülatörleri, 1959 da Mişhab regülatörü, 1968 de Giiveyn regülatörü, 1985 de Falluca Barajı, 1986 da El-Kufe, El Semsiyeye El Abbasiye regülatörleri ve Şattularap üzerindeki El-Basra regülatörü 1983 de inşa edilmiştir.

Bunun yanında Irak bilimsel planlama yöntemleri ve tarımsal projeleri uygulama programlarını benimseyerek eldeki imkânlarla ve ülkenin geçirmiş olduğu çeşitli sorunlara rağmen tarım sektörüne yönelmiş ve buna göre yatırımlarda sürekli artış oluşmuştur. Ülkenin iklim şartlarından dolayı tarım sağlanabilmesi için sulamaya gereksinim duyulmaktadır. Bu toprakların büyük bir kısmı, alüvyonlu ova da dahil olmak üzere, yaklaşık olarak altı bin yıldan beri kullanılmaktadır. Tuzluluk derecesinde artmasından ve yeraltı sularının seviyesinin yükselmesinden kaynaklanan sorunların aşılması için, ıslah programı benimsemiştir

Sonuç olarak şu bilgiyi de eklersek Irak'ın kuzeyinde Kürt oluşumunun en önemli su kaynaklarının yönetimini de kısıtlayabilecek taleplerin ileri sürülmesi beklenmektedir. Aslında Irak'taki siyasi yapılanma suyun yönetiminde etkilidir.

---

<sup>58</sup> Aziz Koluman, **Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları,2003,s.74

### 4.3. TÜRKİYE’NİN TEZLERİ VE POLİTİKALARI

Türkiye, su meselesine taraf olan güney komşularıyla, bu suların hakça yararlanma konusunda, Fırat ve Dicle’nin hangi tür su kabul edilmesi konusunda görüş ayrılığına gitmektedir. Suriye ve Irak’ın bu iki nehri uluslararası nehir kategorisinde değerlendirilmesini istemesinin sebebi, Türkiye’nin nehirler üzerindeki kullanım hakkını daha çok sınırlayabilmektir. Bu anlamda Türkiye’nin egemenlik haklarına hanel gelmektedir. Türkiye nehirlerle paylaşılabilir olarak bakmamakta, hakça ve makul derecede yararlanmayı esas almaktadır. Zaten nehrin paylaşılabilmesi nehir üzerinde eşit egemenliği gerektirir.

Atatürk Barajının dolun sırasında ne Irak ne de Suriye herhangi bir haksızlığa uğratılmamıştır. 87 protokolünde Türkiye, taahhüt ettiği miktardan daha fazla su vermiştir. Suriye ve Irak, Fırat ve Dicle sularından yararlanmada kazanılmış hakları olduğunu öne sürmekte, ancak bu görüş sınıraşan suların hakça kullanımını açıklamada etkisiz bir argüman olmaktadır. Türkiye sınıraşan sular prensibine dayanarak, “Üç Aşamalı Plan” kavramını ortaya atmış hatta bu planı 1984 yılında ortak komite toplantısında dile getirmiştir. Bu plan üzerinde görüşmeler 1990 yılına kadar devam etmiş, Fırat ve Dicle tek havza olarak ele almış, su kaynakları sulanabilen arazi miktarı ve Dicle suyunun fazla sularının Fırat’a aktarılmasını ve bu iki nehrin birleşmesi öngörülmektedir. Sulanabilir alanların incelenmesi konusunda Suriye ve Irak ortak çalışmalarla kontrol edilmesi ve değerlendirilmesi çıkarak bu talep etmiştir.

Fırat – Dicle havzasının sınıraşan sularının hakça ve makulce kullanımını içeren üç aşamalı plan aşağıdaki gibidir.<sup>59</sup>

**Birinci Aşama;** Su kaynakları envanter çalışmaları olarak anılmaktadır. Bu aşama da üç ülke tarafından seçilen uzmanlarca Fırat ve Dicle havzalarında bulunan meteoroloji istasyonlarından elde edilen verilerin kontrol edilmesi, ortak ölçümler yapılması ve değerlendirilmesi, su tüketimi ve bunların kayıpları ile ilgili doğal akımları hesaplanmaktadır.

**İkinci Aşama;** Envanter çalışmasında toprak kaynakları da yer almalıdır. Her ülkede kabul edilerek uygulanan toprak sınıflandırma ve drenaj kriterleri hakkında bilgi

---

<sup>59</sup> Koluman, a.g.e,s.78

teatisinde bulunmak, inşa halindeki ve planlanan projelerin toprak sınıflarını kontrol etmek, eğer bu çalışmalar diğer taraflarca gerçekleştirilemez ise toprak sınıfları imkan bulunabildiği ölçüde tespit edilecektir. İnşa halinde ve planlanan projelerin toprak sınıflarına ve drenaj koşullarına göre bitki desenlerini etüt etmek ve tartışmak, eğer bu çalışmaları esas alarak işletme de inşa halinde ve planlanan projelerdeki sulama suyu ve yıkama suyu ihtiyaçlarını hesaplamaktır.<sup>60</sup>

**Üçüncü Aşama;** Bu safha da su ve toprak kaynaklarının değerlendirilmesi yapılacak olup diğer sıralayacağımız faaliyetlerde yapılacaktır. Planlanan projelerdeki su kayıplarını en aza indirebilmek için sulama tipi ve sistemini tartışmak ve belirlemek, işletmedeki projelerin modernizasyon ve ıslah imkanlarını araştırmak, ikinci aşamadaki yapılan çalışmalara dayanarak her ülkedeki içme, kullanma ve endüstri suyu temini rezervuarlardan ve sulama şebekelerindeki iletim sistemlerinden buharlaşma kayıpları dahil olmak üzere tüm projelerin toplam su tüketimlerini belirlemek, Dicle'den Fırat'a su transferini göz önünde bulundurarak arz-talep dengesini sağlamaya yönelik bir benzeşim modeli geliştirmek ve planlama safhasındaki projelerin ekonomik yapılabilirliklerini belirlemen için yöntem ve kriterlerini tartışmaktır.

Türkiye'nin üç aşamalı planı iki ana esasa dayanmaktadır. Birincisi Fırat ile Dicle nehirlerini tek bir sınıraşan akarsu sistemi olarak değerlendirilmektedir. Bu iki nehir Şattularap'ta birleşmekle kalmayıp Irak'taki Tahartar kanalı ile de birleşmiştir. Bu yüzden bir kısım Irak toprağı Fırat nehri tarafından sulanır. Yani sulama yapılan su Fırat nehrinin suyudur. Üç ülkenin veri toplaması ve değerlendirmesi ile ilgili yaptıkları çalışmalar arasında farklar bulunmaktadır.

Türkiye çözüm noktasında savunduğu nokta suların taksiminde değil sınıraşan akarsu olan Fırat ve Dicle'den Türkiye'nin tahsisi ile hakça, akılcı ve optimum yararlanılması gerektiğidir. Kısaca politik bir mesele olduğu aşikârdır.

Probleme ilgili tarafların soruna yönelik politikaları bu şekilde de iken konunun çözümü konusunda uzlaşmanın güçlüğü de ortaya çıkmaktadır. Suriye ve Irak gelecekle ilgili kaygılarına ilave olarak, siyasi nedenlerle çözümü zorlaştıran önerilerde bulunmaktadır.

---

<sup>60</sup>Kodaman, a.g.e, s.56



Su sorunu üç devlet içinde bir problem halindeyken çözümünü durumunda sadece ekonomik değil, siyasi ve kültürel alanda pek çok fayda sağlayacak bir alan haline getirilebilir. Geçen zamanla beraber bölgede artan gerginlik ve iktidar kavgaları yüzünden mesele çözüme ulaşmamaktadır.

Türkiye sınıraşan sular konusunda hakkaniyetli davranmaya çalışmış diğer kıyıdaş devletlerin özellikle GAP çerçevesindeki planlarını gerçekleştirirken zarar görmemelerine özen göstermiştir. Gerek 1987 protokolü gerek 1990 yıllarda Atatürk Barajı'nda su tutulmasında da Türkiye hassas davranmıştır.

#### **4.5. ORTADOĞUDA SU MESELESİNE TÜRKİYE'NİN ÇÖZÜM ARAYIŞLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Bölgedeki su problemine özellikle son yüzyılda da savaş senaryoları yazılırken soruna çözüm arayışları devam etmektedir.

Su probleminin ana nedeni artan ihtiyaçlara karşılık su kaynaklarının hem sınırlı olması hem de bu ihtiyacı yeteri kadar karşılayamamasıdır. Sorunun kaynağı tamamıyla siyasi olarak gözükmektedir. Soruna ülkeler tarafından çözüm odaklı yaklaşırsa çözüme ulaşacaktır. Su soruna 'sürdürülebilir yaşam' ilkesi temelinde bütünlükçü, gerçekçi, rasyonel, kısa ve uzun vadede su stratejileri ve politikaları üretmek yaklaşım gerekmektedir. Uluslararası deneyimlerden yararlanılarak sorunun çözümüne yönelik hukuksal düzenlemeler yapılmalıdır. Bunun için su kaynakları çok iyi taranmalı, yer altı ve yer üstü su potansiyelleri belirlenmelidir. Mevcut sular kontrollü bir şekilde kullanılmalıdır. Tarıma ayrılan suların miktarı gözden geçirilmeli ve uygun yöntemlerle makul bir seviyeye çekilmelidir. Sanayide kullanılacak su ve içme için kullanılacak su tüketiminde tasarruflu sistemler geliştirilmelidir.

Su arzının talebinin arzının karşılanması için yer altı sularını beslemek, yer altındaki kaçak suları ıslah etmek, yağmur sularını arttırmak, atık sularını dönüşüm içine alıp tekrar kullanılmasını sağlamak, deniz sularının arındırılması sağlamak, az su ile ziraat yapma yöntemlerini geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu sıraladığımız bazı yöntemler Ortadoğu bölgesinde kullanılmaktadır. Atık suların arıtılması ve tuzdan arındırmanın maliyeti yüksek olduğu için ve istenilen ölçüde de

verim alınamayacağı için bu yöntem sağlıklı değildir. Kutuplardan su çekme ise maliyetli olduğu için istifade edilememektedir. Başka ülkelerden su ithal etme ve su ihraç etme gibi işlemlerde ülkelerin karşılıklı süren sorunları sebebiyle ve maliyetli olduğu için kabul edilmemektedir.

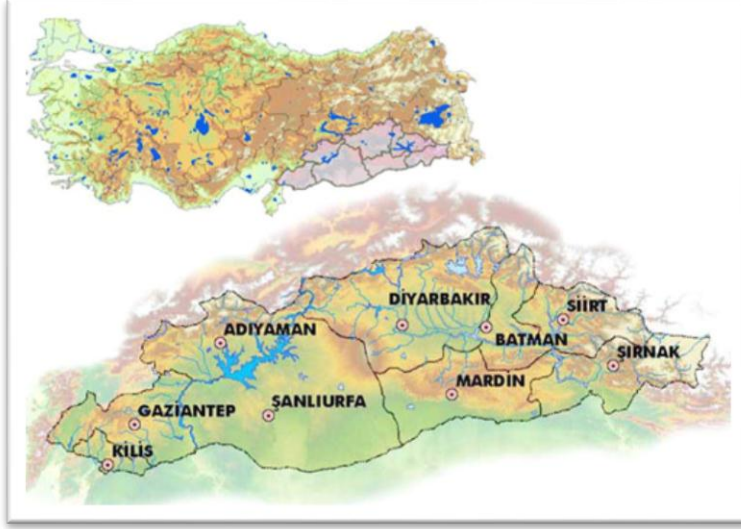
#### **4.5.1. Türkiye'nin Projeleri**

Son yıllarda ekonomik atılımları ile beraber Türkiye ekonomik alt yapısını oluşturmak amacıyla suya entegreli projelere imza atmıştır. Sahip olduğu su kaynaklarını tam verimli kullanamayan Türkiye, büyük su projelerine devreye sokarak bu durumu değiştirmek amacındadır. Türkiye bu yatırımlara ağırlık vererek ekonomisini güçlendirmek zorundadır.

Bu nedenle çeşitli projeler üretmiştir. Bu projeler GAP, Manavgat suyu ve Ortadoğu Barış Suyu gibi projeler, Türkiye'nin ekonomisine ve diğer ülkeler ile olan ilişkilerine olumlu katkısı olacaktır. Bu projeler ile hem ikili ilişkilerini geliştirmeyi hem de su sorunu bir çözüm bulmayı amaçlamıştır.

##### **4.5.1.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)**

Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyini ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını arttırarak sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi milli kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak olan GAP, çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesidir. Bu proje Fırat ve Dicle havzaları ile yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan 9 ili kapsamaktadır.(**Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak**)



1970'lerde amacı Fırat ve Dicle nehirleri üzerindeki sulama ve hidroelektrik amaçlı projeler iken GAP, 1980'lerde ise sektörel, sosyo-ekonomik bir bölgesel kalkınma programına dönüştürülmüştür. Bu programın sektörel olarak dağılımı ise sulama, hidroelektrik, enerji, tarım, kırsal ve kentsel altyapı, ormancılık, eğitim ve sağlıktır. Program 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve 1.82 milyon hektar alanda sulama sistemleri yapımını öngörmektedir. Toplam maliyeti 32 milyar ABD doları olan Proje'nin, Enerji santrallerinin toplam kurulu gücü 7476 MW olup yılda 27 milyar kilowatsaat enerji üretimi öngörülmektedir.<sup>61</sup>

Proje, sürdürülebilir insani kalkınma felsefesi üzerine kurulmuştur; GAP'ın temel stratejileri ise kalkınmada adalet, katılımcılık, çevre korunması, istihdam, mekansal planlama ve alt yapı geliştirilmesidir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illeri yer almaktadır. Güneyde Suriye, Güneydoğu'da ise Irak'la sınırı bulunan bu bölgenin yüzölçümü 75.358 kilometrekare olup, ülkemizin toplam yüzölçümünün yüzde 9,7'sini oluşturmaktadır. Türkiye'de sulanabilir 8.5 milyon hektar arazinin yüzde 20'si, GAP Bölgesi'nde yer almaktadır.

Yukarı Mezopotamya, insanlık tarihinde medeniyetin beşiği olarak bilinmektedir. GAP Bölgesi, tarih boyunca Anadolu ve Mezopotamya toprakları arasında geçiş sağlayan bir köprü görevi görmüştür.

<sup>61</sup> GAP, www.gap.gov.tr, Erişim Tarihi: 18.10.2013

Türkiye'nin iki önemli akarsuyu da Fırat ve Dicle nehirleri GAP Bölgesi'nden geçer. Doğu Anadolu Bölgesi'nden kaynaklanan bu iki nehir, sularını Basra Körfezi'ne boşaltır. Bu nedenle öncelikle Bölge'nin çok zengin su kaynaklarından olan Fırat ve Dicle nehirleri sularının, sulama ve enerji üretimi amacıyla değerlendirilmesi ve bu arada düzensiz akışı olan bu iki nehrin sularının dizginlenmesi düşünülmüştür.

Suları rasyonel şekilde değerlendirme kararı ilk olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ündür. Ülkenin boşyere akıp giden su dan elektrik üretme kararı ile beraber Fırat Nehri'nin her açıdan tetkiki için rasat istasyonları kurmuştur. Keban Boğazı'nda 1938 yılında jeolojik ve topoğrafik etüdlere başlanmıştır. 1950-1960 yılları arasında gerek Fırat gerekse Dicle üzerinde Elektrik İşleri Etüd İdaresi tarafından sondaj çalışmalarına ağırlık verilmiştir. 1954 yılında Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Böylece Türkiye'de havza çalışmaları yapılması fikri oluşmuş ve Türkiye 26 havzaya ayrılarak, DSİ Genel Müdürlüğü'nce etüd ve planlama çalışmalarına başlanmıştır. 1964 yılında Fırat Havzası'nın sulama ve enerji potansiyelini belirleyen "Fırat Havzası İstikşaf Raporu" hazırlanmıştır. Bu rapora ilaveten 1966 yılında "Aşağı Fırat İstikşaf Raporu" geliştirilmiştir.

Böylece Aşağı Fırat Havzası ve Dicle Havzası'ndan ne şekilde faydalanılacağı açıklık kazanmış ve 1980 yılında bu iki havza projesinin "Güneydoğu Anadolu Projesi" şeklinde adlandırılması benimsenmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin entegre bölgesel planlama çerçevesinde ele alınması, yürütülmekte olan faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması ve yönlendirilmesi görevi 1986 yılında **Devlet Planlama Teşkilatı**'na verilmiştir.

Güneydoğu Anadolu Projesinin kuruluş amacı kapsamına giren yörelerin kalkındırılması, yatırımların gerçekleştirilmesi için; plan, altyapı, ruhsat, konut, sanayi, maden, tarım, enerji, ulaştırma ve diğer hizmetleri yapmak veya yaptırmak, yöre halkının eğitim düzeyini yükseltmek için gerekli tedbirleri almak veya aldirmek, kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak olan Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı, 6 Kasım 1989 tarih ve 20334 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 388 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur.<sup>62</sup>

---

<sup>62</sup> GAP, www.gap.gov.tr, Erişim Tarihi: 18.10.2013

GAP kavramı, Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yapımı öngörülen barajlar, hidro elektrik santraller ile sulama tesislerinin yanı sıra kentsel ve kırsal alt yapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık, konut, turizm ve diğer sektörlerdeki yatırımları da içine alan ve yörenin topyekün sosyo- ekonomik kalkınmasını hedefleyen, çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesi olarak anlaşılmaktadır.

GAP projesi tamamlandığında ise, yılda Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde kurulan ve 52,9 milyar metreküp'ten fazla su akıtan tesislerle, Türkiye toplam su potansiyelinin % 29'u kontrol altına alınacak, 1,7 milyon hektarın üzerinde arazinin sulanması ve 7.476 mgv üzerinde kurulu bir kapasiteyle, yılda 27 milyar kilovat saatlik elektrik enerjisi üretilmesi sağlanacaktır.

GAP'ın meydana getireceği yüksek tarım ve sanayi potansiyeli Bölge'de gelir düzeyini 5 kat artıracak, Bölge nüfusunun yaklaşık 3,8 milyonuna iş imkanı yaratılacaktır.

#### **4.5.1.2. Sürdürülebilir Kalkınma**

İnsan ile doğa arasında denge kurarak doğal kaynakları tüketmeden, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına ve kalkınmasına imkan verecek şekilde bugünün ve geleceğin yaşamını ve kalkınmasını programlama anlamını taşımaktadır. Sürdürülebilir kalkınma sosyal, ekolojik, ekonomik, mekansal ve kültürel boyutları olan bir kavramdır.

Toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi projesi olarak başlatılan Güneydoğu Anadolu Projesi çok sektörlü entegre bölgesel kalkınma projesine dönüştürülmüştür. Amacı sadece ekonomik büyüme olmayıp, temel olarak insanın yaşam kalitesinin artırılması anlamına gelmektedir. Altyapı geliştirme, tarımsal ve endüstriyel kalkınma, çevresel koruma, doğal kaynakları geliştirme, sosyal hizmetler vb., ekonomik büyümeye katkı yapanlarda da dahil olmak üzere, tüm faaliyetler sürdürülebilir bir tarzda insanın yaşam kalitesine yaptıkları katkı çerçevesinde değerlendirilmektedir.

GAP'ın asıl amacı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde sürdürülebilir bir insani gelişmeyi sağlamaktır. Bu nedenle kalkınmanın ana hedefine insan alınmaktadır. GAP Bölgesi'nde mevcut olan sosyal statü farklılıkların giderilerek toplumsal kalkınmanın

birliktelenmesi, eşitlik ve refahın yaygınlaştırılması ve bu projeye toplumsal katılımıcılığın sağlanması ile beraber sürdürülebilir kalkınma sağlanabilecektir. Sürdürülebilir kalkınma ile hedeflenen ekonomik büyüme ve insani gelişmeyi bir tutarak bir sosyal değişimi sağlamaktır.<sup>63</sup>

Gündem 21 adlı dokümandaki ilkeler, GAP'ta uygulanmakta olan sürdürülebilir insani gelişme ilkeleri ile uyum göstermekte olup, ilk sonuçları da alınmaktadır.

GAP'ta sürdürülebilir insani gelişme hedefine yönelik planlama ve uygulama faaliyetlerinin içeriği aşağıdaki gibidir.

1. Katılımcılık
2. Eşitlik ve Hakkaniyet
3. İnsan Kaynaklarını Geliştirme

Katılımcılık projeden etkilenen tüm tarafların projenin her safhasında katılımıcılığı olarak anlaşılmaktadır. GAP çerçevesinde kalkınmada eşitlik ve adillik, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak dezavantajlı konumda yaşayan bölge halkının da kalkınma sürecine uyum anlamına gelmektedir.

Özetle, GAP'ın sürdürülebilir ekonomik büyüme ile bölgede yaşayan herkese yeterli maddi imkanlar, eğitim, sağlık ve kültürel faaliyetler gibi sosyal hizmetlere ulaşılabilirliği artırmak, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, temiz bir çevre, herkes için barınak ve bütün insanların karar alma sürecine ortak katılımını sağlamak dinamizmi yüksek bir toplum olmasını sağlamaktır.

#### **4.5.1.3. Kıbrıs Barış Suyu Projesi**

Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından yıllardır su çekintisi çeken Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti için su ihtiyacını karşılamak için balonla su taşımaya kadar birçok proje üretilmiştir. Alaköprü Barajı'nda depolanan suyun 75 milyon m<sup>3</sup>'lük kısmı, KKTC tarafındaki Geçitköy Barajı'na aktarılmak üzere 1.500 mm çapında ve 22 km uzunluğunda boru hattıyla Anamuryum Dengeleme Hazinesi'ne iletilecektir. Dengeleme haznesinden alınan su, 1 km uzunluğundaki boruyla deniz boru hattına

---

<sup>63</sup> GAP, www.gap.gov.tr, Erişim Tarihi: 18.10.2013

bağlanacaktır. Türkiye’de Alaköprü Barajı’ndan alınacak su, Güzelyalı Terfi Merkezi vasıtasıyla 3 km uzunluğundaki terfi hattı ile Geçitköy Barajı’na getirilecektir. KKTC’ye sulama ve içmesuyu aktarılmasını sağlayacak barış suyu projesi “KKTC İçmesuyu Temini Projesi 80 km uzunluğundaki borularla hızla devam etmektedir.

Bir ada ülkesi olması sebebiyle kısıtlı doğal kaynakları bulunmaktadır. KKTC’nin kalkınması için bu proje çok büyük bir katkı sağlayacaktır. KKTC Su Temin Projesi ile Anamur-Dragon Çayı üzerinde inşa edilecek Alaköprü Barajı’ndan sabit debi esasına göre alınacak yıllık 75 milyon m<sup>3</sup>su, KKTC’ye isale edilecektir. 106 km uzunluğundaki hat ile KKTC’ye isale edilecek yıllık 75 milyon m<sup>3</sup> suyun 37,76 milyon m<sup>3</sup>’ü ( % 50,3) içme-kullanma suyuna ve 37,24 milyon m<sup>3</sup>’ü ( % 49,7) sulama suyuna tahsis edilmiştir.

KKTC Su Temin Projesi kapsamında; Dünya’da ilk kez uygulanacak deniz boru hattı ile adaya su sağlayacak KKTC Su Temini Projesi çerçevesinde 2 adet baraj, toplam 107 km boru hattı ile 2 adet terfi merkezi inşa edilecektir. Bu asrın projesinde 160 borudan 150.’sini yapımı tamamlanmıştır.

#### **Harita 4:** K.K.T.C. Barış Suyu



**Kaynak:** <http://www.dsi.gov.tr/projeler/kktc-su-temin-projesi>

Yapımı süren borulardan sonra hayata geçecek proje ile K.K.T.C. dünya da gerçekleşecek orijinal bir proje ile ses getirecektir.<sup>64</sup>

#### **4.5.1.4. Barış Suyu Projesi**

1986 yılında Türkiye Başbakanı Turgut Özal gündeme getirdiği Barış Suyu Projesi Ortadoğu su sorununa havzalar arasında bir çözüm sağlamayı amaçlamıştır. Seyhan, Ceyhan ve belki Fırat havzalarının bir dizi baraj, tünel ve boru hatlarıyla su darlığı çeken Ortadoğu ülkelerinin kullanımına sunulması planlanmıştır.

Ortadoğu'ya kuzeyden güneye kadar kat edecek su hattının toplam uzunluğu 6.550.km, olup bu su hattı günlük kapasitesi ise 6 milyon metreküptür olup Suriye, İsrail ve Ürdün'den geçerek Cidde'ye ulaşacaktır. Bu projenin maliyeti ise 12 milyar dolar olacağı ön görülmüştür.

Bu proje ile Türkiye'ye nüfuz kazandıracağından ve İsrail'inde bu projeden faydalanması söz konusu olunca diğer ülkeler tarafından kabul görmemiştir. Bu projeye özellikle Suudi Arabistan'ın karşı çıkmasının asıl sebebi Arap ülkelerin Türkiye'ye bağlı kalmasından endişe duymasındandır. Diğer bir sebep ise Arap ülkelerinin Suriye ve Irak ile sorunlar yaşayan Türkiye'nin su satmak yerine bu iki ülkeye ortak sularda daha fazla su bırakmasıdır.

İstikrarsızlığın devam ettiği bölgede proje teknik açıdan yapılabilirliği uygun fakat siyasi ve ekonomik açıdan yapılabilirliği oldukça zordur.

#### **4.5.1.5. Manavgat Suyu Projesi**

Barış Suyu Projesi'nin hayata geçirilememesi ile beraber Ortadoğu'nun su darlığı çeken ülkelerine su naklinin yapılması için alternatif olarak üretilen Manavgat Suyu projesi özellikle İsrail için önemli bir kaynaktır.

Manavgat Çayı projesi Akdeniz'e akan yıllık 16 milyar m<sup>3</sup>'lük suyun 4.5 milyar m<sup>3</sup>'ne denk gelen Antalya'nın Manavgat suyunun tankerlerle ve yüzen balonlarla İsrail'e ve

---

<sup>64</sup> <http://www.dsi.gov.tr/projeler/kkctc-su-temin-projesi> Erişim Tarihi: 01.05.2013



Akdeniz'deki adalara su aktarılmasını sağlayan bir projedir. Bu projenin yapımı 1992 yılında başlamıştır.

1996 yılında Manavgat suyunun İsrail'e satılması konusunda görüşmeler başlamış hatta Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in İsrail gezisi arkasında proje ile ilgili somut adımlar atmıştır. İsrail hem de Ürdün'ün 2000 yılında Türkiye'ye yaptıkları ziyarette Manavgat Projesi ile ilgilenmişlerdir. 57.Hükümetin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı 2020 yılında İsrail ziyaretinde Manavgat Çayı'ndan İsrail'e su satışı ile ilgili olarak 20 seneliğine yılda 50 milyon m<sup>3</sup> su tahsisi konusunda anlaşılmıştır.

Fakat daha sonra İsrail su konusunda, petrol fiyatlarının aşırı artması tankerlerle su nakliyesinin maliyeti artmasıyla bu antlaşmadan vazgeçtiğini fakat alternatif çalışmalar üzerinde çalıştığını açıklamıştır.

Manavgat Çayı su projesinin, İsrail'le yürütülen görüşmelerde netlik kazanan bir durum yoktur. İsrail açısından Manavgat suyu alternatif bir proje olarak görmektedirler. Türkiye ekonomik katkısından dolayı Manavgat suyunu taraftarıdır. Türkiye'ye göre Manavgat suyunun İsrail'e satışı Ortadoğu için bir çözüm yoludur. 20 yıl önce başlatılan Manavgat Çayı Su Temin Projesi, bir an önce hayata geçirilmeyi bekliyor.

## V. BÖLÜM

### SINIRI AŞAN SULAR VE KULLANIMI KONUSUNDAKİ DÜZENLEME ÇALIŞMALARI

Düzenli ve yazılı kurallar bütününün olmadığı dönemlerde dini kurallar ve inançlar çerçevesinde su ile ilgili tanımlamalar yapılmıştır. Uygarlık tarihi boyunca su kutsal sayılmış korunması ve kullanılması konusunda hassasiyet gösterilmiştir.

Uluslararası ilişkilerin önemli bir konusu durumuna gelen ‘sınır aşan sular’ ve ‘sınır oluşturan sular’ bağlamında baktığımızda; dünya da, iki veya daha fazla ülkenin politik sınırlarını geçen 261 adet sınır aşan su havzasının bulunduğu görülmektedir. Bu su havzaları yeryüzündeki karaların % 43’ünü, dünya nüfusunun yaklaşık % 40’ını ve dünyadaki tüm nehir akışının % 60’ını oluşturmaktadır. Dünyada 145 ülkenin sınır aşan nehir havzalarında toprağı bulunmaktadır. Sınır oluşturan sularla birlikte ise bu sayı 200’ü aşmaktadır.

Sınır aşan yada sınır oluşturan su havzalarında yer alan ülkeler arasındaki iktisadi kalkınma, altyapı imkanlarına sahip olunuş veya siyasi yapılanmaları arasındaki farklılıklar, su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi konularının farklılığa neden olmakta ve bu suların paylaşımı ile ilgili ülkeler arasında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bu sebepten ötürü konu uluslararası platforma taşınmıştır.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 805 ile 1984 yılları arasında sınır aşan su kaynakları konusunda yapılan ve büyük bir bölümü su taşımacılığı ile ilgili olan 3600 den fazla anlaşma (Treaties) üzerinde incelemeler yapmıştır. Hammer ve Wolf tarafından hazırlanan Sınır Aşan Su Anlaşmazlıkları Veri Tabanında (Transboundary Freshwater Dispute Database) yer alan ilk 145 anlaşmanın %39’ unu hidroelektrik enerji üretimi, % 37’ sinin ise su dağıtımı ve tüketimi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.<sup>65</sup>

---

<sup>65</sup> Su Raporu, USİAD, Ekim 2007

Bu anlaşmalar kapsamında 1814 yılından bu yana ülkeler arasında suyun yönetimi tüketimi ve hidroelektrik santral projeleri ile ilgili çalışmalar yapılmıştır.

Uluslararası havzalardan yararlanma konusunda, uluslararası hukuk açısından; anlaşmalar, teamüller, hukuk ilkeleri ve hukuk otoritelerinin beyanları gibi unsurlar etkili olmaktadır. Fakat sınır aşan yada sınır oluşturan sular konusunda uluslar arası ortamda bütün devletleri bağlayacak hukuki yaptırımlar oluşturulamamıştır.

Birden fazla devleti ilgilendiren akarsularla ilgili olarak devletler kendi aralarında uyuşmazlık konularını çözüme ulaştırmak için özel antlaşmalar yapmıştır. Fakat uluslararası anlamda sınır aşan sular hakkında nitelikli bir hukuk kuralı gerekmektedir. Bunu da 1950 yıllardan sonra yapmaya çalışmışlardır.

Günümüze kadar ülkelerin su ile ilgili kapsamlı kurallar şekillenmiş değildir. Fakat konu ile ilgili bazı düzenlemeler vardır. Aşağıdaki bunlara yer vereceğiz.

### **5.1. ULUSLARARASI HUKUK DERNEĞİ (UHD) (International Law Association)**

Dernek, çalışmalarına 1966 yılında Helsinki toplantısında konulan kuralların uygulanması konusunda önemli bir girişimde bulunmuştur. Bazı kuralları ise tavsiye niteliğinde kabul edilmiştir. Derneğin çalışmalarında sınır aşan sular konusu ve su toplama havzaları ele alınmıştır. Çalışmaların sonucunda sınır aşan suların bütün faktörler dikkate alınarak hakça ve makul bir şekilde kullanılması gerektiği kabul görmüştür.

### **5.2. ULUSLARARASI HUKUK KOMİSYONU (UHK)**

Uluslararası nehirlerdeki hukuki sorunların, Birleşmiş Milletler 'de<sup>66</sup> incelenmeye başlanması 1959 yılında olmuştur. UN-ILC<sup>67</sup> 1970'lerde ve sonlarında yaptığı çalışmalar sonucunda, bu ilkelere dayanan bir taslak 1996'da hazırlanabilmiş bu taslak ilgili üye ülkelerden oluşan çalışma grupları tarafından taslağa dönüştürülmüş ve “ Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılmasına İlişkin BM Çerçeve

---

<sup>66</sup> Ortadoğu Ülkelerinde Su Sorunu, İstanbul: TESAV Yayın 4, 1994

<sup>67</sup> Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu, [www.un.org/law](http://www.un.org/law)

Sözleşmesi'' başlığıyla 21 Mayıs 1997'de BM Genel Kurulu'nda oylanarak kabul edilmiştir.

BM'deki karar tasarısının oylamasında, Türkiye, Çin ve Burundi ile birlikte ret, birçok memba ülkesi çekimser oy kullanmış, öte yandan birçok ülke oy kullanmamış, bazı maddeler de üye devletlerin ancak üçte bir kadarının olumlu oyuyla kabul edilmiştir. Ülkemiz tarafından kabul edilmeyeceğinin BM Genel Kurulu'nda açıklandığı bu sözleşme, 1997 yılında, 103 ülkenin kabul ve 3 ülkenin ret (Türkiye, Çin ve Burundi) ve 27 ülkenin çekimser oyuyla kabul edilmiştir. Yürürlüğe girmesi için 35 ülke tarafından onaylanması gereken bu sözleşme henüz 15 ülke tarafından onaylanmamıştır.

Türkiye'nin bu sözleşmeye red oyu vermesinin birden çok sebebi bulunmaktadır.

- *Türkiye birinci fıkranın (a) alt paragrafına ‘pedoloji’ yani toprak kalitesi ve buna bağlı olarak toprak sınıflandırılması bilim dalı teriminin ve 1966 Helsinki kararlarının 5.maddesi 2.fıkrasında belirtilen ‘ her havza devletinin suyoluna yaptığı su katkısı’ ifadesinin eklenmesini istemiştir. Fakat ABD, Irak, Suriye, Lübnan, Sudan ve Mısır karşı çıkmıştır.*
- *Sözleşmenin 7.maddesinde ‘‘ önemli zarara yol açmama zorunluluğu’’ ibaresi yer almaktadır. Bu maddede, bir suyolu devletinin suların kullanımında diğer suyolu devletlerine önemli zarar vermeyi engellemek için gerekli ihtimamı göstermesi şeklinde bir ifade yer almaktadır.<sup>68</sup>Uluslararası Hukuk Komisyonu, 1991 yılındaki Geçici Maddeler Taslağında ifade edilen ‘‘ kayda değer zarar vermeme’’ kavramını 1994 yılındaki 46.dönem toplantısında ‘‘ önemli zarar vermeme’’ şeklinde değiştirmiştir. Bu değişiklik sonucunda, nehir sularının kullanımı konusunda aşağı kıyıdaş devlete zarar verme ihtimali olan, yukarı kıyıdaş devletin sorumlu tutulma düzeyi arttırılmıştır. 7. Maddenin önemli zarara yol açmama zorunluluğu, gerekli ihtimam kavramına bağlanarak, yukarı kıyıdaş devletin bu ihtimamı göstermediği durumlarda sorumlu tutulacağı şeklindeki önemli ve hukuki bir öge maddeye eklenmiştir.*
- *Türkiye ise bu maddeye kıyıdaş ülkelerin suyu hakça ve makul olarak kullandıkları takdirde zaten diğer kıyıdaş devletlere zarar vermeme ilkesinin de*

<sup>68</sup> [www.orsam.org.tr](http://www.orsam.org.tr), Erişim Tarihi: 26.11.2013

*yerine geleceği görüşünü önermesinden dolayı itiraz etmiştir. Önemli zarar vermeme ile ilgili bir ölçüt olmadığından, aşağı kıyıdaş ülkenin itirazları doğrultusunda yukarı kıyıdaş devletin çeşitli amaçlar için yapmayı planladığı projeler engellenebilecek ve dolayısıyla ekonomik durum olumsuz etkilenecektir. Bu nedenle Türkiye, önemli zarar derken sadece maddi zararın dikkate alınmasının yukarı kıyıdaş devletin, meşru kalkınma amaçlarını göz ardı etmek olacağını da vurgulamıştır.*

Türkiye 11. madde dışındaki tüm maddelere itiraz etmiştir. Sınıraşan sular ile ilgili olarak Türkiye'nin bildirisini ise bu suların kıyıdaş ülkelerin "ortak nehri" olarak değerlendirilemeyeceği ve buna bağlı olarak ta eşit bir paylaşımın söz konusu olamayacağı şeklindedir.

Uluslararası hukukun uygulamasında, bir sınıraşan su yoluna kıyıdaş olan her devlet bu suyu kullanacak şekilde egemenlik hakkına sahiptir. Fakat sözleşmede egemenlik hakkına değinilmemesi, uluslararası hukukun temel prensiplerine aykırı dışmaktadır. 2011 şubat ayı itibarıyla 22 ülkenin taraf olduğu bu sözleşme henüz yürürlüğe girmemiştir. Sözleşmenin yürürlüğe girmesi için 35 ülkenin sözleşmeye taraf olması gerekmektedir.

### **5.3. BM/ AVRUPA EKONOMİK KOMİSYONU'NUN ÇALIşMALARINI**

Birleşmiş Milletler'in su konusunda yaptığı ilk çalışmalar uluslararası deniz hukukuna yönelik olmuştur. BM'nin kayıtlarına giren global alanda su sorununa yönelik ilk ifadeler 1972 yılında düzenlediği Stokholm Konferansı'nda yer almıştır.

Sınır aşan sular konusunda hukuksal anlamdaki sözleşme ise BM Avrupa Ekonomik Komisyonu (AEK) tarafından hazırlanan ve 1997'de yürürlüğe giren "Sınır Aşan Sular ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanımı sözleşmesidir.

Türkiye için önemli sınıraşan nehrimiz Fırat-Dicle nehir havzası ise AEK Sözleşmesi kapsamına girmiyor, AEK bölgesindeki uygulamaların diğer emsal olabileceği düşünölmektedir.

## 5. 4. SUYUN YAŞAM HAKKI OLARAK TANIMLANMASI YÖNÜNDEKİ GELİŞMELER

### 5.4.1. STOKHOLM DEKLARASYONU (1972)

1972 yılında Stokholm’da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevresi Konferansı’nın ardından kabul edilen Stokholm Deklarasyonu’nda herkesin, bilgi edinme hakkına sahip olması gerektiği vurgulanmıştır.<sup>69</sup>

Deklarasyonu’nun en önemli ilkesi insanın temel hakkının özgürlüğe, eşitliğe, onurlu ve yeterli yaşam şartlarına olması olduğunu belirtmektedir. Çevrenin bugünkü ve gelecek nesiller için korunması ve iyileştirmesinin insanın sorumluluğunda olduğu ve gelecek nesilleri için korunması ve garanti altına alınmalıdır.

### 5.4.2. YEREL YÖNETİMLER EVRENSEL BİLDİRGESİ (1985)

1985’de Rio de Janerio’da yapılan **Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (IULA)** 27.toplantısında Yerel Yönetimler Evrensel Bildirgesi kabul edilmiştir. Bu bildirgeye göre, vatandaşların yaşama koşullarıyla ilgili ortak kararlar alınırken ortak katılımı sağlayarak ve toplumsal gelişmenin gerekliliğinin altını çizmektedir. Bu bildirgeye göre;

- *Yerel Yönetim ilkesi ve bu ilkenin genel yönetim yapısı ile ilgili anayasada veya temel yasalarda yer alması,*
- *Yerel Yönetimin, yerel yönetim birimlerinin kamuyla ilgili yerel işleri kendi sorumlulukları altında ve yerel halkın çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkına sahip olması,*
- *Bu hakkın, eşit ve genel oyla dönemsel olarak serbestçe seçilen bireyler ve temsili organlar tarafından kullanılması,*

---

<sup>69</sup> İlhan Akgün, **Yeni Bir Su Politikasına Doğru**, Sosyal Değişim Derneği, İstanbul: Aralık, 2011, s.61

- *Kamusal sorumlulukların, yerel yönetimin yurttaşa en yakın temel birimlerince kullanılması,*
- *Yerel yönetim birimlerinin, bir başka makamın tekeline bırakılmamış veya yerel yönetimin yetki alanının özellikle dışında tutulmamış, bulunan her alanda inisiyatif kullanma konusunda genel bir hakka sahip olması,*
- *Yerel yönetimlerin temel sorumluluklarının ve bu sorumlulukları değiştirmeye ilişkin usul işlemlerinin, anayasada veya yasa da belirtilmesi*
- *Yerel yönetim birimlerine verilen yetkilerin yerel yönetim birimlerine özgü olması*
- *Mevcut yerel yönetim birimlerinin sınırlarındaki değişikliklerin, ancak yasayla ve ilgili yerel topluluğa veya topluluklara danışıldıktan sonra ve yasanın izin verdiği hallerde referanduma da başvurularak yapılması,*
- *Yerel yönetim birimlerinin iç idari yapılarını kendileri belirlemesi,*
- *Seçilmiş yerel temsilcilerin görevlerini serbestçe yerine getirilmesinin güvence altına alınması,*
- *Yerel yönetim birimlerinin faaliyetlerinin denetiminde sadece hukuka uygunluğun aranması,*
- *Yerel yönetim birimlerinin uluslararası bağlar kurması hakkına sahip olması,*
- *Yerel yönetimlerin özerkliklerinin yasal yönden korunması.<sup>70</sup>*

#### **5.4.3. RİO DEKLERASYONU (1992)**

1992’ de Rio de Janerio’da toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda esasen 1972’de Stokholm’de kabul edilmiş olan Stokholm Deklarasyonunu’nu kabul edilmiş ve onun üzerine bazı konular da ele alınmıştır.

Rio Deklarasyonu’nun bazı ilkeleri aşağıdaki gibidir.

**1.İlke:** *İnsanlar sürdürülebilir kalkınma meselesinin merkezindedir. Doğa ile uyumlu, sağlıklı ve yaratıcı bir ortamda yaşama hakkına sahiptirler.*

---

<sup>70</sup> Akgün, a.g.e, s.65

**3.İlke:** Kalkınma hakkı bugünkü ve gelecek nesillerin çevresel ve kalkınma ihtiyaçlarını adil olarak karşılayacak şekilde kullanılmalıdır.

**4.İlke:** Sürdürülebilir kalkınma için çevrenin korunması kalkınma sürecinin önemli bir parçasını oluşturulmalı ve onun dışlamamalıdır.

**7.İlke:** Devletler yerkürenin ekosisteminin sağlığını ve bütünlüğünü korumak ve iyileştirmek için evrensel bir ortaklık içinde olmalıdır.

**8.İlke:** Sürdürülebilir kalkınma ve bütün insanlara daha yüksek hayat kalitesi sağlamak için devletler sürdürülebilirliği olmayan üretim ve tüketim faaliyetlerini azaltmalı ve uygun nüfus politikaları geliştirmelidirler.

**10.İlke:** Çevresel konular tüm ilgilenen vatandaşların uygun seviyede katılımıyla ele alınmalıdır. Ülke ölçeğinde, her birey kendi çevresine ilişkin ilgili makamlarca tutulan bilgilere, zararlı maddelere dair bilgiye erişim ve karar verme süreçlerine katılma hakkına sahip olmalıdır. Devletler ulusal düzeyde toplumsal bilinci artırmalı, katılımı kolaylaştırmalı ve teşvik etmelidirler.

**13.İlke:** Devletler kirlilik mağdurları, diğer çevresel felaketlerin tazmini ve sorumluluğuna dair ulusal kanunlarını geliştirmelidirler. Devletler ayrıca kendi sınırları içinde ve dışındaki faaliyetlerin sebep olduğu çevresel zararların olumsuz etkilerinin tazmini ve sorumluluğuna dair uluslararası kanun geliştirmeye yönelik bir işbirliği içinde olmalıdırlar.

**14.İlke:** Devletler inşaa sağlığına zararı olan veya ciddi çevresel kirlenmeye neden olan madde ve etkinliklerin diğer ülkelere naklini önlemek ve caydırıcı hale getirmek için diğer devletlerle işbirliği içinde olmalıdırlar.

**16.İlke:** Ulusal otoriteler çevresel maliyetlerin karşılanmasında kirletenin kirliliğin bedelini halkın çıkarı gözetilerek ve uluslararası ticaret ve yatırıma zarar vermeden ödemelidir.

**22.İlke:** Yerel bireyler ve topluluklar bilgileri ve geleneksel tecrübelerinden dolayı çevresel idare ve gelişme üzerinde hayati bir role sahiptirler. Devletler onların kimliklerini, kültürlerini ve çıkarlarını kabul ederek desteklenmeli ve sürdürülebilir kalkınmanın başarılmasında etkin katkıları almalıdır.



#### 5.4.4. YEREL GÜNDEM 21

Sürdürülebilir kalkınma kavramını hayata geçirmeyi amaçlarken yapılan bir çalışmadır. Bu çalışma 1992’de Rio Yeryüzü Zirvesi’nde BM üyesi ülkelerce kabul edilmiştir. Yerel Gündem’e göre uluslararası var olan eşitsizlik, yoksulluğun artması ve ekosistemlerdeki kötüleşme vurgulanmaktadır. Çözüm olarak eşitsizliğin ortadan kaldırılması, ekosistemlerin daha iyi yönetilmesidir. Gündem 21’e göre öncelik olarak hükümetlerin sorumlu olacağı belirtilirken, bu sürece, halkın ve hükümet dışı kuruluşlarla diğer grupların etkin bir biçimde ortak katılımının sağlanması gereği vurgulanmaktadır.<sup>71</sup>

#### 5.4.5. AARHUS KONVANSİYONU (1998)

Aarhus Konvansiyonu (1998) Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (BM-AEK) tarafından geliştirilmiş çevre yönetimini ile ilgili karar verme ve hukuk açısından halkın katılımını sağlayarak yapılan bir çalışmadır. Bu konvansiyona göre;

- *Çevre ile ilgili vatandaşlık hakları ile insan haklarını birleştirir.*
- *Gelecek nesillere karşı sorumluluğu belirtir.*
- *Sürdürülebilir bir kalkınmanın ancak sosyal aktörlerin dahil edilmesi ile mümkün olabileceğini vurgulamaktadır.*
- *Yönetim sorumluluğu ile çevre korumayı entegre eder*
- *Demokratik bağlamda toplum ile yetkililer arasındaki etkileşime odaklanır.,<sup>72</sup>*

Bu konvansiyon 2001 yılında yürürlüğe girmiş 29 ülke tarafından imzalanmış ve AB tarafından da 2005 yılında onaylanmıştır.

---

<sup>71</sup> Akgün, a.g.e, s.70

<sup>72</sup> Akgün, a.g.e, s.72

#### **5.4.6. SU ÇEVRE DİREKTİFİ (SÇD) (2000)**

Su Çevre Direktifi 2000 yılında gerçekleşmiş fakat bunun uzantısı ise içme suyu için kullanılan nehir ve göller için getirilen standartların belirlendiği Avrupa Su Mevzuatı'na (EWL) kadar uzanmaktadır.

SÇD taslağı 1988 yılında tartışmaya açılmış ve 2000 yılında kabul edilerek yürürlüğe girmiş ve ana ilkeleri aşağıdaki gibidir.

#### **Madde 3: Uluslararası İşbirliği ve Yeni Su Birliği**

SÇD 'ye göre uluslararası işbirliği çerçevesinde, aynı havzada yer alan nehir havzalarını yönetmesi gerektirmektedir. SÇD ile beraber Nehir Havza Yönetim Planı ile yeni su birliği oluşturmaları gerektiği anlamına gelmektedir.

#### **Madde 9: Suyun Acil Ücretlendirilmesi**

Sürdürülebilir Kalkınma için ve bu maliyetlerin karşılanması için ücretlendirilmesi gerekmektedir.

#### **Madde 18,19 ve 41: Sürdürülebilir Su Kullanımı**

Gelecek kuşaklar için yeterli kalitede su sağlamak için ve gelecek nesillerin su ihtiyacını karşılamak için SÇD iyi bir şekilde uygulanmalıdır.

#### **Madde 14: Su Herkesi İlgilendiren Bir Konudur**

Suyu kullanan tüm paydaşların yönetime katılarak su kaynaklarını korumak için işbirliği yapmak zorundadır.

#### **5.4.7. ALTERNATİF SU FORUMLARI**

Dünya Su Forumları (WWF) tarafından çeşitli ülkelerde dünya su konseyleri düzenlenmiştir. Bu forumlardan 17-19 Mart 2006 tarihinde gerçekleşen Su Hakkı için Meksikalı Organizasyonlar Koalisyonu'na (COMDA) göre Dünya Su Bankası, Inter-Amerikan Kalkınma Bankası, Avrupa Yatırım Bankası vb. gibi uluslararası finans kuruluşlarının gerçekliğini ve varoluş gerekçelerini yitirdiğini belirtmiştir.

Türkiye’de ise 2009 yılı Mart ayında 5.Dünya Su Forumu’na ev sahipliği yapmıştır.<sup>73</sup> Bu yapılan su forumları ile suyun bir kar aracı olarak değil bütün insanlığın kamusal mülkiyeti olarak korunması için sosyal bir harekettir.

---

<sup>73</sup> [http://old.boell-tr.org/news\\_item.aspx?id=46](http://old.boell-tr.org/news_item.aspx?id=46) Erişim Tarihi: 10.01.2014

## SONUÇ

Türkiye'nin su politikasına baktığımızda ise son yıllarda uluslararası gündemin üst sıralarına oturmuştur. Dünya üzerinde kısıtlı olan suyun dünya kamuoyunun ilgisini giderek artan bir biçimde çekmesinin başlıca nedenleri arasında nüfus artışı, hızlı şehirleşme ve sanayileşmenin yol açtığı su ihtiyacı ve iklim değişikliği yer almaktadır. Su sıkıntısının gelecek 20-25 yıl içerisinde Orta Doğu dâhil bazı bölgelerde su krizine dönüşmesi ihtimali de mevcuttur. Bu nedenle, ikamesi mümkün olmayan bu doğal kaynağın, 21. yüzyılın stratejik kaynaklarından biri olacağı genel kabul görmektedir. Su kaynakları politikamız, suyun ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınması, su ve gıda güvenliği açısından önceliklerimiz, AB ile tam üyelik müzakereleri, bölgesel gelişmeler göz önünde bulundurularak oluşturulmakta ve değişen koşullara göre gözden geçirilmektedir. GAP bölgesi olmak üzere ülkemizdeki çalışmalar hızla devam etmektedir.

Fırat ve Dicle nehirleri Türkiye'nin su potansiyelinin büyük bir kısmını oluşturması ve sınıraşan sular konumunda olması ile beraber üzerinde yapılacak olan projeler konusunda engel çıkaran bir konudur. Gerek BM gerek AB konuyu yakından takip ederek sınıraşan bu iki nehir için uluslararası anlamda adil bir su dağıtımının yapılması konusunda atıflar yapılmıştır.

Sınıraşan su sorunu salt bir su sorun olmayıp temelde siyasi ve politik hale dönüştürülmüştür. Sınıraşan su sorununun, gündemin en sıcak değil ama önemli gündem maddelerinden biri olduğu söylenebilir. Irak savaş sonrasında toparlanması ve Suriye üzerindeki uluslararası kamuoyu baskısının azalması ve Arap Bahar'ının sona ermesi ile birlikte, sınıraşan su sorunu bu ülkeler tarafından daha sıklıkla dile getirilmiştir.

Bölgedeki kısıtlı olan su kaynakları için yapılan planlarla ve bölgenin hassasiyetini göz önüne aldığımızda kalıcı bir su barışı ve çözümü tesis edilmesi gerekmektedir. Su kıtlığı bahane edilip bir koz olarak kullanılarak bölgede mevcut olan petrolün yönetilmeye de çalışılmaktadır.

Sınıraşan su konusundaki coğrafi, politik ve hukuksal anlamdaki belirsizlikler hem Türkiye hem de bölge için güvenlik sorunu oluşturma yolunda ilerlemektedir. Bu

yüzden Türkiye anahtar ülke konumunda iken sınıraşan su sorunu ile ilgili dış politikasını bölge çıkarları doğrultusunda büyük güçlerin inisiyatifine bırakmadan her anlamda ödün vermeden yenilemesinde fayda vardır.

Sınıraşan sularla ilgili ülkeler arasında kapsamlı anlaşmalar olmadığı için söz konusu sulardan hakça ve makul faydalanması ve bölgesel işbirliği yapılması gerekmektedir. Veri envanterleri çıkarılıp, tarım topraklarının kalitesinin ve su kullanım projelerin belirlenmesi ile paylaşımı konusunda ulusal politika izlenmelidir. Uluslararası hukuk çerçevesinde hakça ve adil paylaşım yapılmalıdır. Bu paylaşım yapılırken hidrolik ve meteorolojik şartlar dikkate alınmalıdır. Bölgedeki su anlaşmasının asıl amacı bölgede yaşayan insanların refahı için bölgenin toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını sağlamaktır.

## KAYNAKÇA

ANDEMİR,Hakan, **Ortadoğu Su Sorunu Bağlamında Fırat ve Dicle Nehirlerinin Uluslararası Hukuk Bakımından Değerlendirilmesi**, Dumlupınar Üniversitesi, S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003

AKBAŞ, Zafer, MUTLU, Çiğdem, **Uluslararası Politikada Irak ve Suriye'nin Sınıraşan Su Sorununa Yaklaşımı ve Türkiye: Beklentiler ve Gerçekler**, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, 2012

AKMANDOR, Dr. Müh. Neşet - PAZARCI, Prof. Dr. Hüseyin – KÖNİ,  
Prof.Dr.Hasan. **Orta Doğu Ülkelerinde Su Sorunu**. İstanbul: TESAV 1994

ALACAKAPTAN, Aydın G. **Ortadoğuda Su Sorunu ve Türkiye** ,Aksiyon Dergisi, 6 Ocak 1996

BARAN, Türkay, **Türkiye'nin Sınıraşan Sularının Su Hukuku ve Su Siyaseti Açısından Su Durumu**, Su Vakfı Yayınları, İstanbul

BATUK, Sevgi. **Ortadoğu`da Su Sorunu; Suyla Gelen Savaş, Suyu Karşı Barış**. İstanbul Üniversitesi. S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 1995

BİLEN, Özden, **Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye**. İstanbul: TESAV 1996

ARAP,Damla, **Ortadoğu`da Su Sorunu Türkiye ve Çözüm Önerileri**, İstanbul Üniversitesi, S.B.E.Yayınlanmamış Doktora Tezi,1996

DEĞİRMENCİ, Serkan, **Türkiye'de Sınır Aşan Sular ve Fırat-Dicle-Asi Nehirleri Bağlamında Orta Doğu'da Su Sorunu**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli: 2007

DEMİR, Abdullah , **Türkiye-Suriye-Irak Arasındaki Sınıraşan Sular Sorunu Çerçevesinde Türkiye'nin Su Politikası**, Sakarya Üniversitesi, S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya; 2006

DURSUN, Abdülkadir. **Sınıraşan Sular Fırat ve Dicle Nehirlerinin, Türkiye, Suriye ve Irak İlişkileri Üzerine Etkileri.** Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2006

EVSAHİBİOĞLU, Prof.Dr. A.Nejat, AKÜZÜM, Prof.Dr.Turhan, ÇAKMAK, Prof.Dr. Belgin, “**Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi**” Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ankara, 11-15 Ocak 2010

İLHAN, Akgün., **Yeni Bir Su Politikasına Doğru**, İstanbul: Sosyal Değişim Derneği. 2011

KİBAROĞLU, Ayşegül, **Türk Dış Politikası ve Su.** İstanbul :Orta Doğu Analiz. Cilt 5. Sayı 53. 2013

KESİK,Ünal, **Ortadoğu’da Su Sorunu ve Türkiye’nin Sınıraşan Suları**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu; 2009

KILIÇ, Dr. Seyfi, **Sudan Bölünmeye Giderken Nil Nehrinde Sular Isınıyor**,Orsam Su Araştırmalar Programı Uzmanı, 4 Şubat 2011

KILIÇ, Dr.Seyfi, **Hindistan ile Bangladeş Arasında Ganj Nehri Uyuşmazlığı ve Farakka Andlaşması**, Ortadoğu Analiz, Cilt 5, Sayı 58: Ekim 2013

KIRAN, Abdullah, **Ortadoğu'da Su Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı**, <http://books.google.com.tr/> Erişim Tarihi:21.04.2013

KOLUMAN, Aziz. **Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri:** Ankara: Yorum Matbaası. 2003

KODAMAN, Yard.Doç.Dr.Timuçin. **Fırat – Dicle Meselesi ve Türkiye – Suriye İlişkilerine Etkisi.** Ankara: Baran Ofset.2007

MÜFTÜOĞLU, Prof.Dr.Ferruh. **Ortadoğu Su Meseleleri ve Türkiye.** İstanbul: Umut Matbaacılık. 1997

MADEN, Tuğba Evrim, “**Türkiye-Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü**”, Orta Doğu Analiz Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 35, Kasım, 2011, Ss. 37-39

ÖZTÜRK, Onur, Nil Havzasında Su Savaşları, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü,  
18.05.2010

PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 2.Kitap, Ankara; 1993

PEHLİVANOĞLU, A.Öner. **Ortadoğu ve Türkiye**. İstanbul: Kastaş Yayınevi. 2004

SALHA, Samir. **Türkiye, Suriye ve Lübnan İlişkilerinde Asi Nehri Sorunu**.  
Diyarbakır : Dış Politika Enstitüsü- Hacettepe Üniversitesi. 1995

SEMİN, Ali. 11.12.2009, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/686/ortadoguda-ortulu-su-rekabeti-mi.aspx>

SÖNMEZOĞLU, Faruk. **Türk Dış Politikası**. İstanbul: Der Yayınları. 2006

ŞALVARCI, Yakup , **Pax Aqualis – Türkiye-Suriye –İsrail İlişkileri Su Sorunu ve Ortadoğu**, İstanbul : Melisa Matbaacılık, 2003

ŞAHİN, Kemal, **Sınır Aşan Sular ve Ortadoğu`da Su Sorunu**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

ŞAHİNTAŞ, Pınar, **Ortadoğu`da Su Sorunu ve Türk Dış Politikasında Sınıraşan Sularımız**, Ege Üni., ORSAM Asistanı

ŞEN, Sabahattin. **Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu**. İstanbul: Bağlam Yayınları.1993

ŞEN, Prof. Dr. Zekai, **Ortadoğu`da Su Meselesi ve Türkiye** , İstanbul: Su Vakfı. 2004

ŞEHSUVAROĞLU, Dr. Lütfü. **Su Barışı – Türkiye ve Ortadoğu Su Politikaları**.  
Ankara: Sen Yayınları. 2000

ŞEHSUVAROĞLU, Lütfü, “**Su Savaşları mı Su Barışı mı?**” Osmanlı Su Medeniyeti Uluslararası Sempozyumu, İstanbul, 2000.

TOKLU,Vefa, **Su Sorunu, Uluslararası Hukuk ve Türkiye**, Hacettepe Üniversitesi, S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998



YEŞİL, Halil. **Türkiye'nin Sınıraşan Sular Politikası**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2012

YILDIZ, Dursun. **Ulusal Su Politikası İhtiyacımız**. İstanbul: USİAD Su Raporu. 2007

WHO & UNICEF , **Meeting the MDG Drinking Water and Sanitation Target: A Mid-Term Assesment of Progress**, Geneva, 2004.

Avrasya Dosyası. **Ortadoğu ve Terör Özel**. D-890

Devlet Planlama Teşkilatı, **Sınıraşan Sular, Fırat – Dicle Havzası ve Güneydoğu Anadolu Projesi**. Ankara: Hizmete Özel. 1997

**Ortadoğu Su Meseleleri ve Türkiye**. İstanbul: Marifet Yayınları. 1997

“**Türkiye'nin Sınıraşan Sular Politikasının Ana Hatları**” ,T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi

11.04.2012, <http://www.dsi.gov.tr/haberler/2012/04/11/firathavzasitoplantisi>

14.03.2013, <http://www.cine-tarim.com.tr/dergi/arsiv47/sektorel03.htm>

**Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu**, [www.un.org/law](http://www.un.org/law)

**Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü**, [www.dsi.gov.tr](http://www.dsi.gov.tr)

**Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi**, [www.orsam.org.tr](http://www.orsam.org.tr)

**T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı Resmi web sitesi**, [www.abgs.gov.tr](http://www.abgs.gov.tr)

**T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Resmi web sitesi**, [www.ormansu.gov.tr](http://www.ormansu.gov.tr)

**Zaman Gazetesi**, 17 Eylül 2012. [www.zaman.com.tr](http://www.zaman.com.tr)

[http://old.boell-tr.org/news\\_item.aspx?id=46](http://old.boell-tr.org/news_item.aspx?id=46) Erişim Tarihi: 10.01.2014